

Het creëren van een thuis na herhuisvesting in een krimpgebied.

Lya Buitenkamp
Groningen, juli 2012

Het creëren van een thuis na herhuisvesting in een krimpgebied.

Lya Buitenkamp
S2067269

Masterscriptie Culturele Geografie
Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen
Rijksuniversiteit Groningen
Groningen, juli 2012

Begeleidster: dr. T. Haartsen
Tweede beoordelaar: dr. B. van Hoven

Voorwoord

Het creëren van een thuis na herhuisvesting in een krimpgebied is een onderzoek uitgevoerd in het kader van de masterstudie Culturele Geografie aan de Rijksuniversiteit Groningen. Krimp is op het moment een veel besproken onderwerp in Nederland. Ik vond het dan ook zeer interessant een onderzoek te kunnen uitvoeren die hier aan gerelateerd is.

Inhoudelijk heb ik veel geleerd van de gehele onderzoeksperiode. Ook heb ik veel leuke mensen ontmoet, mooie dorpen kunnen bekijken en kunnen genieten van het Groninger landschap tijdens de vele trein- en busreizen die ik heb gemaakt onderweg naar interviews.

Er zijn een aantal mensen die ik graag wil bedanken voor hun hulp bij het onderzoek. Tialda Haartsen wil ik bedanken voor het aanreiken van dit leuke onderwerp en voor haar hulp tijdens de onderzoeksperiode. Martin Griede van woningstichting Wierden en Borgen wil ik bedanken voor het selecteren van twee interessante sloopprojecten en voor zijn hulp bij het werven van respondenten. Ook wil ik alle respondenten bedanken bij wie ik de interviews thuis mocht afnemen en bij wie ik zeer hartelijk ontvangen ben. Tot slot wil ik mijn vrienden en familie bedanken voor de morele steun de afgelopen maanden.

Groningen, juli 2012

Lya Buitenkamp

Kaart voorpagina

Bron: Gemeente De Marne

Samenvatting

In dit onderzoek wordt bestudeerd hoe huurders hun nieuwe omgeving tot een thuis maken na gedwongen herhuisvesting in een krimpgedebied. Hierbij is gekeken naar hoe ze een thuis creëren en of herhuisvesting en bevolkingskrimp dit beïnvloeden. Ook het herhuisvestingsproces zelf is aan de orde gesteld. Het onderzoek is uitgevoerd omdat de sociale implicaties van bevolkingskrimp tot nu toe veelal ondergeschikt zijn geweest aan de fysieke opgaven die voortkomen uit de krimpproblematiek. Ook is kennis naar de sociale implicaties van herhuisvesting in Nederland gelimiteerd (Kleinhans, 2003). In het bijzonder gaat het hier om de mening en ervaringen van geherhuisveste huishoudens. De huidige bevolkingskrimp en de daarbij behorende herstructurering maken dat deze kennis relevant kan zijn, om het herhuisvestingsproces zo prettig mogelijk te laten verlopen.

Een verplichte verhuizing betekent dat mensen van hun nieuwe woning een thuis moeten maken, terwijl ze de verhuizing niet uit eigen beweging in gang gezet hebben. Huurders hebben te maken met veranderende sociale contacten en een veranderd gevoel van veiligheid en privacy. Ook de fysieke kenmerken van een huis en de mate waarin het huis eigen voelt beïnvloeden het creëren van een thuis. Het belangrijkste aspect dat uit het onderzoek naar voren komt is de invloed van de locatie van het huis op het creëren van een thuis. Door het gemis van de oude locatie en het wennen op de nieuwe locatie wordt het proces van het maken van een thuis vertraagd. De meeste huurders gaan met al deze veranderingen om door binnen hetzelfde dorp te verhuizen. Hierdoor blijven een hoop dingen hetzelfde en vertrouwd. Vertrouwde meubels en spullen zorgen er ook voor dat mensen zich snel weer thuis voelen in het nieuwe huis. Ook is het leren kennen van de nieuwe burens van belang om het creëren van een thuis te bespoedigen. Net als de locatie zorgt ook de bevolkingskrimp voor een vertraging bij het thuis voelen. Hoewel bewoners moeite hebben met het verdwijnen van voorzieningen geven ze aan dat het op den duur wel weer went. Wel vinden ze dat de dorpen steeds minder leefbaar worden. In het bijzonder wordt het voor mensen met een laag inkomen steeds moeilijker om in een krimpdorp als Westernieland te wonen. De lange afstanden die ze moeten afleggen naar faciliteiten brengen hoge kosten met zich mee.

Wat betreft het herhuisvestingsproces zijn verbeteringen mogelijk. Per huishouden dient geïnterviewd te worden in hoeverre individuele hulp nodig is. Op deze manier kan er gericht hulp worden geboden door een medewerker van de woningcorporatie en wordt er geen tijd verspild aan huurders die geen hulp nodig hebben of die het niet willen (Allen, 2000). Ook moet in kaart worden gebracht welke huizen genomineerd zijn voor sloop om herhaling voor huurders te voorkomen. Bij het helpen zoeken naar een nieuwe woning is het raadzaam voor woningcorporaties om extra aandacht te besteden aan de locatie van de woning aangezien dit van belang is gebleken bij het creëren van een thuis.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Probleemstelling	7
1.3 Leeswijzer	7
2. Theoretisch kader	8
2.1 Inleiding	8
2.2 Bevolkings- en huishoudensontwikkelingen	8
2.3 De sociale huursector	11
2.3.1 Volkshuisvesting	11
2.3.2 De woningcorporatie	11
2.3.3 Herstructurering en sloop	12
2.4 Thuis	12
2.4.1 Thuis als plaats en sociale constructie	13
2.4.2 Het creëren van een thuis	13
3. Methodologie	16
3.1 Inleiding	16
3.2 Methode van dataverzameling	16
3.3 Locatie	16
3.3.1 Gemeente De Marne	16
3.3.2 Leens en Westernieland	17
3.3.3 Thuis	17
3.4 Samenwerking met Wierden en Borgen	17
3.5 Onderzoekspopulatie	18
3.5.1 Algemeen	18
3.5.2 Eerdere woonervaringen	18
3.5.3 Medewerking	19
3.6 Analyse interviews	20
3.7 Ethiek	20
3.8 Reflectie	21
4. Verplicht verhuizen en het creëren van een thuis	22
4.1 Inleiding	22
4.2 Het huis	22
4.3 Meubels, stijl en spullen	23
4.4 Veiligheid	24
4.5 Gewoonte, bezigheden en routine	24
4.6 Sociale contacten	25
4.7 Privacy	27
4.8 Tijd	28
4.9 Locatie/omgeving van het huis	28
4.10 Conclusie	29
5. Krimp en het creëren van een thuis	31
5.1 Inleiding	31
5.2 Voorzieningen	31
5.3 Problemen in het gebied	33
5.4 Toekomst van het gebied	33

5.5 Verhuizen in de toekomst	35
5.6 Conclusie	35
6. Terugblik op het herhuisvestingsproces	37
6.1 Inleiding	37
6.2 Leens	37
6.3 Westernieland	38
6.4 Conclusie	38
7. Herhuisvesting in de toekomst	40
8. Conclusie	41
9. Verder onderzoek	42
Referenties	43
Lijst van bijlagen:	
Bijlage 1. Interviewvragen	46
Bijlage 2. Afsprakenoverzicht	48
Bijlage 3. Brief aan de huurders	49
Bijlage 4. Toestemmingsformulier	50
Bijlage 5. Plus- en minpunten van het nieuwe huis	51
Bijlage 6. Het dorp	52
Bijlage 7. Artikelen sloop Westernieland	55
Bijlage 8. Tips voor Wierden en Borgen	57
Lijst van figuren en tabellen:	
Figuur 1. Bevolkingsontwikkeling per gemeente	8
Figuur 2. Huishoudensontwikkeling per gemeente	10
Tabel 1. Dimensies van de betekenis van thuis	14
Tabel 2. Slooproject Leens	19
Tabel 3. Slooproject Westernieland	20

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Ten eerste is het van belang te vermelden dat wanneer in dit onderzoek gesproken wordt over krimp gerefereerd wordt aan bevolkingskrimp. De context van dit onderzoek is namelijk de afnemende bevolking- en huishoudensaantallen in bepaalde gebieden in Nederland. Planners en beleidsmedewerkers zijn steeds meer geïntrigeerd en bezorgd om de zogeheten “krimp”. De achtergrond van deze zorgen over krimp bestaat uit twee componenten. Ten eerste wordt bevolkingsafname geassocieerd met een neerwaartse spiraal van (ruimtelijke) ontwikkeling (Haartsen & Venhorst, 2010). “Krimp” is meer dan alleen een gebied met een afname van de bevolking. De samenstelling van de bevolking verandert ook. Jonge mensen en gezinnen trekken weg en de mensen die achter blijven worden steeds ouder. In deze gebieden komen in toenemende mate leegstaande of onverkoopbare huizen voor. Verder is het moeilijk om faciliteiten zoals winkels, sportclubs en scholen te behouden. De vraag naar onderwijs, welzijn- en zorgvoorzieningen daalt, waardoor (de verscheidenheid in) het aanbod onder druk komt. Bevolkingsdaling heeft ook gevolgen voor de inkomsten en dus voor de bestedingsruimte van gemeenten (Rijksoverheid, 2012). Uiteindelijk staat de leefbaarheid in het gebied onder druk (Provincie Groningen, 2012).

De verandering van de samenstelling van de bevolking is de tweede negatieve ontwikkeling genoemd door Haartsen en Venhorst (2010). Afname van de bevolking geldt vaak alleen voor bepaalde groepen van de bevolking. Een voorbeeld hiervan is dat hoger opgeleide mensen wegtrekken uit de gebieden vanwege het gebrek aan werkgelegenheid waardoor de lager opgeleide mensen achterblijven in het gebied. Ook Dijkstal en Mans (2009) brengen dit punt naar voren als consequentie van krimp. Zij geven ook aan dat er door selectieve uitmigratie sociale segregatie kan ontstaan. Ouderen, werklozen en kansarmen blijven achter in minder aantrekkelijke dorpen en wijken. Beschikbare goedkope huurwoningen in deze dorpen of wijken worden verhuurd aan kwetsbare huishoudens van elders en dat zorgt weer voor versterking van de sociale segregatie. De andere punten die zij naar voren brengen komen overeen met de eerste component. Krimpregio's kunnen terecht komen in een neerwaartse spiraal. Deze punten zijn:

- Leegstand, waardedaling van woningen en bedrijfspanden en het ontbreken van doorstroming binnen de woningmarkt.
- Voorzieningen staan onder druk. Daling van het aantal inwoners betekent dat voorzieningen de deuren moeten sluiten. De dunbevolktheid van bepaalde krimpgebieden betekent dan lange afstanden tot voorzieningen.
- Verloedering van de openbare ruimte door leegstand, sociale segregatie en stagnerende nieuwbouw. Mogelijkheden om vrijkomende bedrijfspanden of kantoorlocaties te transformeren tot woonlocaties zijn beperkt.

In het provinciaal omgevingsplan 2009-2013 (vastgesteld op 17 juni 2009) verwoordt the provincie Groningen haar krimpstrategieën. Zij ziet het als een forse opgave om de leefbaarheid in krimpregio's in stand te houden. Het is een grote opgave op ruimtelijk, sociaal en economisch gebied, inclusief de daarbij behorende aspecten van volkshuisvesting, onderwijs, mobiliteit en de arbeidsmarkt. Ze wil sociale segregatie, het verdwijnen van voorzieningen en sociale problemen voorkomen (Dijkstal & Mans, 2009).

Dit onderzoek richt zich op de sociale aspecten van sloop en herhuisvesting in gebieden met bevolkingskrimp. In krimpgebieden worden huizen gesloopt en vanwege de afnemende bevolking- en huishoudensaantallen worden er minder huizen teruggebouwd. In dit onderzoek ligt de focus op de ervaringen van mensen die vanwege de sloop moesten verhuizen.

1.2 Probleemstelling

In de Nederlandse discussie over krimp zijn sommige kwesties nog nauwelijks in overweging genomen. Eén van deze kwesties is de vraag welke mensen daadwerkelijk achterblijven in krimpgebieden en hoe deze mensen het wonen in een krimpgebied ervaren (Haartsen & Venhorst, 2010). Ten tweede is volgens Kleinhans (2003) kennis van de sociale implicaties van herhuisvesting in Nederland gelimiteerd, in het bijzonder de mening en ervaringen van de geherhuisveste huishoudens. Kleinhans (2003) geeft aan dat het belang van deze kennis onderstreept wordt door de toenemende voortvarendheid van het Nederlandse herstructureringsbeleid, met een toenemend aantal huishoudens dat gedwongen wordt te verhuizen. Ook de huidige krimp zorgt ervoor dat kennis op dit gebied van belang is. In de toekomst zullen meerdere slooprojecten plaatsvinden in krimpgebieden. Hoe is het als je thuis wordt verstoord omdat je huis wordt gesloopt? Hoe maak je een thuis in een krimpend dorp in het hoge noorden van Nederland? Hoe is het überhaupt om in een krimpgebied te wonen? Om deze en andere vragen te beantwoorden zijn de volgende hoofd en deelvragen opgesteld.

Hoofdvraag:

- Hoe maken huurders hun nieuwe omgeving tot een thuis na herhuisvesting in een krimpgebied?

Deelvragen:

- Wat voor activiteiten ondernemen de huurders om van hun nieuwe huis en buurt een thuis te maken?
- Heeft wonen in een krimpgebied invloed op de ervaring van het creëren van een thuis?
- Heeft het verplicht moeten verhuizen invloed op de ervaring van het creëren van een thuis?
- Hoe kijken verhuisde huurders terug op het proces van herhuisvesting?
- Wat kunnen woningcorporaties doen om het proces van herhuisvesten te vergemakkelijken?

1.3 Leeswijzer

Als eerste komt het theoretisch kader aan bod. Hier worden de onderwerpen bevolkings- en huishoudensontwikkelingen en volkshuisvesting besproken. Als laatste wordt in dit hoofdstuk ingegaan op het concept thuis en hoe een thuis gecreëerd kan worden. In hoofdstuk 3 wordt de methode van dataverzameling, de locatie van het onderzoek, de samenwerking met Wierden en Borgen, de onderzoekspopulatie, de manier van het analyseren van de interviews en de ethiek besproken. In hoofdstuk 4 tot en met 7 komen de resultaten van het onderzoek aan de orde. Hoofdstuk 4 behandelt het creëren van een thuis en hoe het verplicht verhuizen hier invloed op uitoefent. In hoofdstuk 5 kijken we naar de invloed die krimp heeft op het maken van een thuis. In hoofdstuk 6 en 7 wordt gekeken naar het herhuisvestingsproces en wordt besproken wat woningbouwcorporaties kunnen doen om herhuisvesting in de toekomst te verbeteren. Hoofdstuk 8 is de conclusie van het onderzoek en in hoofdstuk 9 worden suggesties gegeven voor toekomstig onderzoek.

2. Theoretisch kader

2.1 Inleiding

De fysieke opgave die de afname van bevolking en huishoudens met zich mee brengt krijgt veel aandacht. Maar wat betekent het voor mensen om in krimpgebieden te wonen? Wat zijn de sociale gevolgen van krimp? In dit theoretisch kader worden drie verschillende thema's aan de orde gesteld die van belang zijn voor het onderzoek. Dit zijn achtereenvolgens de huidige en voorspelde bevolkings- en huishoudensontwikkelingen, volkshuisvesting en het concept thuis.

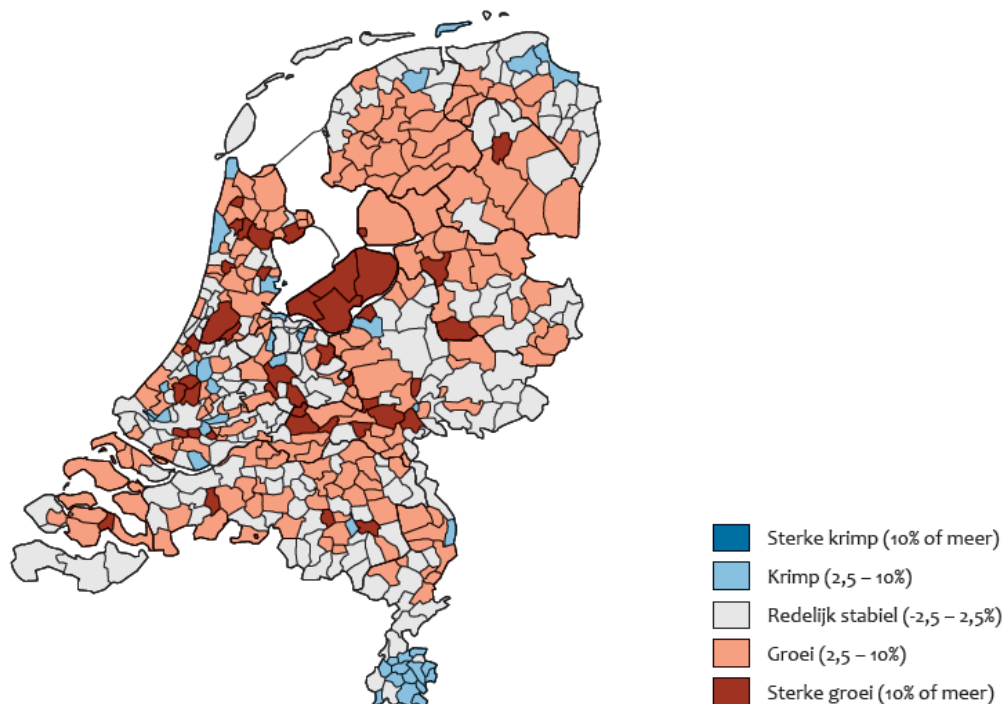
2.2 Bevolkings- en huishoudensontwikkelingen

In de inleiding van het onderzoek zijn reeds de belangrijkste problemen die uit krimp kunnen voortvloeien benoemd. In deze paragraaf volgt meer informatie over de voorspelde afname van de bevolking en het aantal huishoudens in krimpgebieden.

Bij de bevolkingsafname is een scheiding zichtbaar tussen het bevolkte westen van Nederland en de meer landelijke gebieden. In het westen zal de bevolking en de bevolkingsdichtheid toenemen en de landelijke gebieden hebben in toenemende mate te maken met een bevolkingsafname (Van Duin & Garssen, 2011). Bevolkingskrimp treedt volgens de prognose vooral op in de randen van Nederland. In het noordoosten van Groningen, het zuiden van Zeeland en het zuiden van Limburg is nu al sprake van krimp en deze zal de komende decennia doorzetten. Het is vooral de vergrijzing en wegtrekkende jongeren die ten grondslag liggen aan de krimp in de randen van Nederland (De Jong & Van Duin, 2010). Op nationaal niveau zal de Nederlandse bevolking langzaam afnemen rond 2040 (Van Duin & Garssen, 2011). Figuur 1 laat duidelijk zien dat Nederland een combinatie is van regio's met een bevolkingstoename en een bevolkingsafname. Ook is te zien hoe de bevolkingskrimp in de komende jaren in verschillende gemeenten zal toenemen.

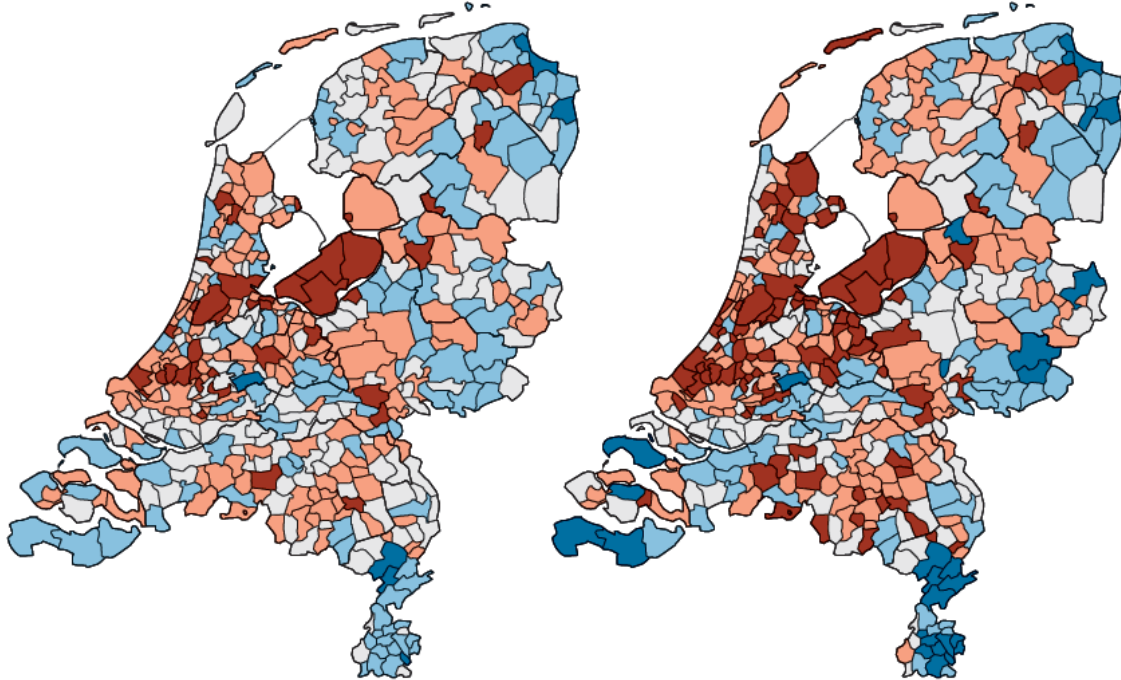
Figuur 1. Bevolkingsontwikkeling per gemeente.

1998 – 2008

2008 – 2025

2008 – 2040

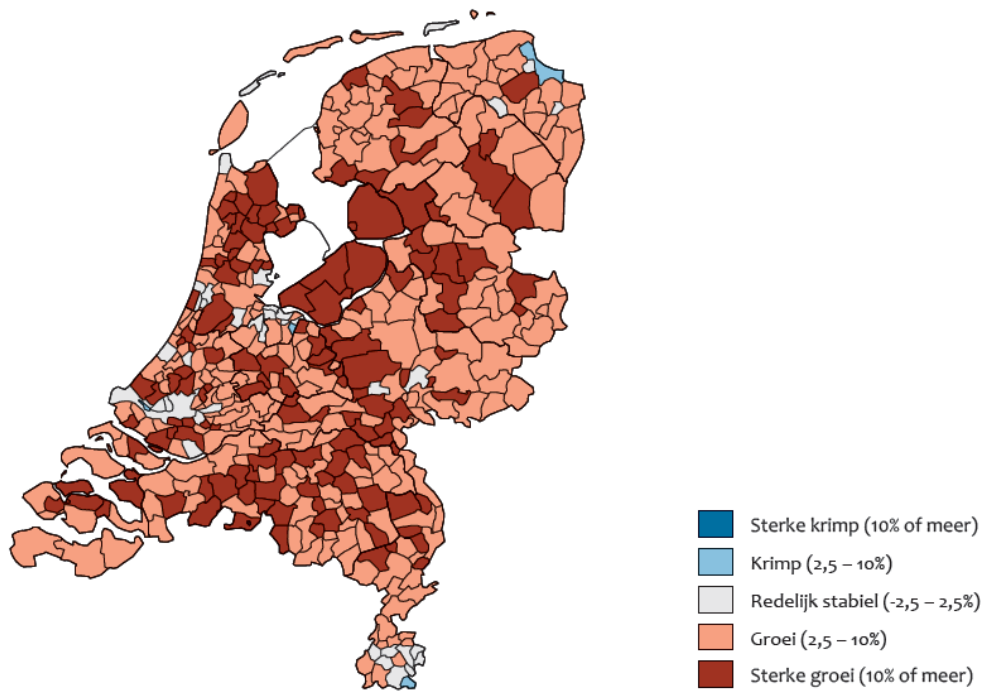

Bron: PBL/CBS Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2009-2040 (De Jong & Van Duin, 2010).

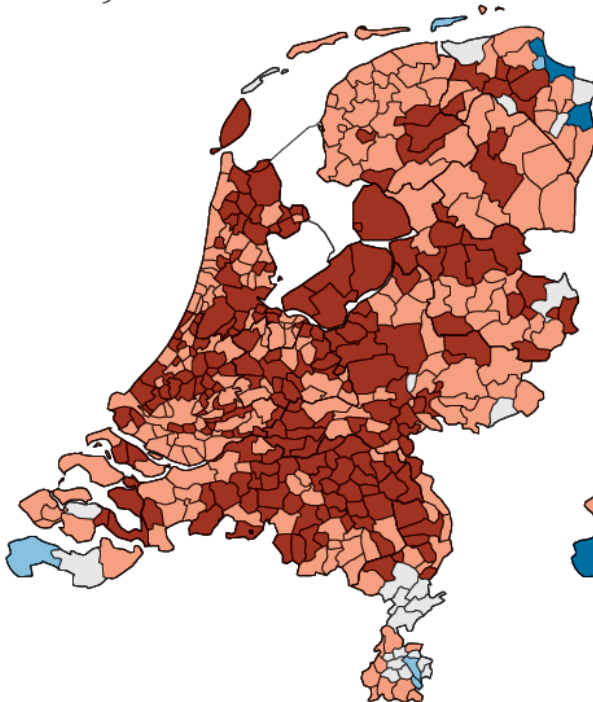
De discussie over groei en krimp heeft meestal betrekking op het aantal personen maar voor de planning van de woningbouw is het echter veel belangrijker hoe de ontwikkeling van het aantal huishoudens verloopt. Ondanks de forse toename op landelijke schaal van het aantal huishoudens, zal in verscheidene regio's en gemeenten het aantal huishoudens in de komende 20 jaar afnemen. In sommige gemeenten is daar nu al sprake van. Vooral in de perifere gemeenten in Nederland heeft zich huishoudenskrimping voorgedaan. Ook hier is het wegtrekken van jongeren een belangrijke verklaring voor de afname van het aantal huishoudens. In figuur 2 is te zien dat de incidentele haarden van krimp uitgroeien tot duidelijk aaneengesloten gebieden. Bij een vergelijking tussen figuur 1 en figuur 2 blijkt dat bevolkingskrimping in veel gevallen niet samengaat met huishoudenskrimping. Dit betekent dat het proces van gezinsverdunding compenserend inwerkt op de bevolkingskrimping. Net als bij de afname van de bevolking zal pas vanaf 2040 sprake zijn van huishoudenskrimping op nationaal niveau. Uit onderzoek van De Jong & Van Duin (2010) blijkt dat in de komende 15 jaar in bijna alle regio's het aantal huishoudens blijft groeien. Alleen voor Noordoost-Groningen wordt een continue krimp verwacht. Voor de twee andere voorlopers in de bevolkingskrimping, Zuid- en Midden-Limburg en Zeeuws-Vlaanderen wordt een omslag van groei naar krimp verwacht.

Figuur 2. Huishoudensontwikkeling per gemeente.

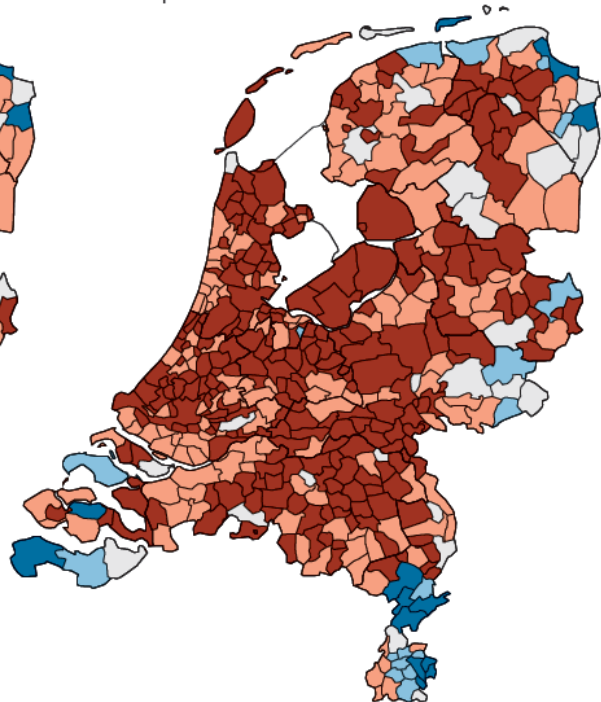
1998 – 2008

2008 – 2025

2008 – 2040

Bron: PBL/CBS Regionale bevolkings- en huishoudensprognose 2009-2040 (De Jong & Van Duin, 2010).

2.3 De sociale huursector

De mensen van wie de ervaringen worden bestudeerd zijn mensen die geherhuisvest zijn vanwege de sloop. Om meer inzicht te verschaffen in de activiteiten van woningcorporaties wordt in deze paragraaf in het kort gekeken naar volkshuisvesting, de woningcorporaties en herstructurering en sloopprojecten.

2.3.1 Volkshuisvesting

Volkshuisvesting kan het beste worden omschreven als het beleidsveld dat zich richt op de productie, verdeling en beheer van woningen (De Haan, 1983). Ekkers en Helderma (2010) voegen daar aan toe dat ook de kwaliteit, als essentieel aspect van het beheer, en de betaalbaarheid als onderdelen van het beleidsterrein worden gezien.

Met de woningwet van 1901 werd volkshuisvesting erkend als onderdeel van het overheidsbeleid. Hiermee kreeg de overheid als taak herhuisvesting te garanderen. In deze tijd hing de volkshuisvesting samen met de gezondheidszorg. Goede huisvesting was een voorwaarde voor een goede gezondheid. Later ontwikkelden deze zich tot twee verschillende beleidsterreinen. Tegenwoordig staat de volkshuisvesting nog wel in nauw verband met andere beleidsvelden zoals de ruimtelijke ordening. Wonen is op landbouw na de grootste ruimtegebruiker in Nederland (Ekkers & Helderma, 2010).

2.3.2 De woningcorporatie

Het dominante instituut in de Nederlandse sociale huursector is de woningcorporatie. Een particuliere organisatie die functioneert binnen het publieke raamwerk van de woningwet. De belangrijkste taak van woningcorporaties is het aanbieden van woningen aan mensen die problemen hebben met het vinden van een woning in de privésector. De meeste woningcorporaties vervullen deze taak door huurwoningen aan te bieden aan huishoudens met een laag inkomen. Een woningcorporatie heeft zowel publieke taken als marktactiviteiten en kan dan ook wel een hybride organisatie worden genoemd (Priemus, 2001).

In het Besluit Beheer Sociale Huursector staan de belangrijkste taken waartoe een woningcorporatie zich dient te richten beschreven. De zes voornaamste taken zijn: (Priemus, 2003; Smeets & Dogge, 2007)

- Het garanderen van een goede kwaliteit in alle woningen.
- Het garanderen van financiële continuïteit in de organisatie.
- Het accommoderen van de doelgroep voor sociale huurwoningen op basis van prioriteit.
- Huurders betrekken bij het beleid en management van de organisatie.
- Een bijdrage leveren aan de levenskwaliteit in de wijken en buurten.
- Een bijdrage leveren aan het huisvesten van mensen die zorg nodig hebben.

In Nederland zijn veel woningen in het beheer van sociale verhuurders. Dit gaat om 35 procent van het totale aantal woningen en 80 procent van de huurwoningen (Smeets & Dogge, 2007). Het aantal sociale huurwoningen is zo groot dat niet alleen mensen met lage inkomens er gebruik van maken maar ook mensen met een gemiddeld of hoog inkomen. Dit zijn mensen die de voorkeur geven aan een huurhuis, zoals oudere mensen, of mensen die gedwongen worden te huren zoals alleenverdieners die zich het kopen van een huis niet kunnen veroorloven (Smeets & Dogge, 2007). De huursector in Nederland is gedifferentieerd en aantrekkelijk en gewoonlijk is er dan ook geen stigma verbonden aan de sociale huursector en zijn er slechts milde vormen van ruimtelijke segregatie (Priemus, 2003). Het feit dat huurders niet verplicht zijn te verhuizen zodra hun financiële situatie verbeterd draagt hier ook aan bij. De sociale huursector is zo groot, en kan zo groot blijven

vanwege deze verscheidenheid aan huurders en omdat de sector in overeenstemming met de markt opereert (Priemus, 2003).

Als resultaat van deregulering en privatisering tijdens de jaren 90 van de vorige eeuw, nam de onafhankelijkheid van de woningcorporatie toe. Dit was in het bijzonder het geval tijdens de bruteringsoperatie waarbij de woningcorporaties en de overheid elkaars schulden wegschreven (Priemus, 2003; Smeets & Dogge, 2007). Sinds deze tijd voeren ze niet alleen hun verplichte taken uit maar ondernemen ze ook activiteiten op de markt. Woningcorporaties zijn steeds meer betrokken bij marktactiviteiten buiten de huursector om zoals het realiseren van koopwoningen en het bouwen van faciliteiten voor de gemeenschap (winkelcentra, scholen, sportfaciliteiten, scholen e.d.). Dit verhoogt de risico's die ermee gemoeid zijn maar plaatst de corporaties ook in competitie met elkaar (Smeets & Dogge, 2007).

2.3.3 Herstructurering en sloop

Voor de woningmarkt heeft bevolkingsdaling pas gevolgen als ook het aantal huishoudens daalt. Dan neemt de vraag naar woningen af (Rijksoverheid, 2012). De Rijksoverheid noemt een aantal negatieve gevolgen voor de woningmarkt in verband met de daling van het aantal huishoudens. Deze kunnen bijvoorbeeld zijn:

- daling van de huizenprijzen;
- woningen staan langer te koop of worden zelfs onverkoopbaar;
- risico op leegstand;
- leegstand en verpaupering in de minst aantrekkelijke woningen.

Om deze negatieve ontwikkelingen te voorkomen en tegen te gaan kent zowel de koopsector als de huursector een flinke transformatieopgave. Verwest & Van Dam (2010) onderscheiden zes verschillende beleidsstrategieën uit het gevoerde woningbouwbeleid in de drie krimpregio's. Vier hiervan zijn pogingen om de krimp te bestrijden (uitbreiden woningvoorraad, toestaan van tweede woningen en functieveranderingen van voormalige boerderijen, versterken van het woonimago en het stimuleren van nieuwe woonconcepten) en twee zijn gericht op het begeleiden van bevolkingskrimp (stimuleren van sloop en herstructurering en het matigen en temporiseren van nieuwbouw).

Woningcorporaties zijn voortdurend bezig met het managen en onderhouden van de bestaande woningvoorraad. Jaarlijks wordt er 2,5 miljard euro gespendeerd door woningcorporaties aan onderhoud (Aedes, 2007). Het aanpassen van de woningvoorraad via sloop en herstructurering is dus niet iets van de laatste jaren. Tegenwoordig wordt het echter ook ingezet als strategie om met bevolkingskrimp om te gaan. Minder huizen worden teruggebouwd en op deze manier wordt geprobeerd de woningvoorraad te verkleinen en aan te passen aan de afnemende vraag zodat leegstand kan worden voorkomen. Herstructurering is ook gericht op het verhogen van de kwaliteit van de woningvoorraad. Nieuwe woningtypen en grotere woningen worden toegevoegd en de woonomgeving wordt verbeterd door meer groen aan te brengen (Verwest & Van Dam, 2010).

2.4 Thuis

In de geografie en andere disciplines zoals sociologie, antropologie en geschiedenis staat in het denken over thuis de relatie tussen plaats, ruimte, schaal, identiteit en macht centraal (Blunt & Dowling, 2006). Wat mensen onder thuis verstaan is afhankelijk van voortdurende en veranderende relaties met anderen en hun eigen veranderlijke positie in de samenleving. Hoe mensen tegen thuis aankijken kan radicaal veranderen zodra mensen de veiligheid in de buurt anders ervaren. Soms kunnen aspecten van veiligheid elkaar tegenspreken. Mensen kunnen zich veilig voelen in hun huurwoning maar zich onveilig voelen in de wijk. Tevens kan iemands eigenwaarde, wat direct is gerelateerd aan thuis, drastisch veranderen in de loop der jaren (Mee, 2007). De hoofdvraag in dit

onderzoek is hoe huurders hun nieuwe omgeving tot een thuis maken na herhuisvesting in een krimpgebied. Om dit te kunnen onderzoeken is het belangrijk een duidelijk beeld te hebben van thuis en hoe het proces van het creëren van een thuis plaatsvindt.

Hoe mensen reageren op een verplichte verhuizing hangt af van verschillende factoren (Kleinhaus, 2003). Een belangrijke factor is de betekenis van thuis. Voor veel mensen is thuis een belangrijke fundering voor veiligheid en vertrouwen. Thuis representeert een continuïteit in het leven en kan staan voor een leefgebied waar controle over is (Ekström, 1994). Thuis helpt bij het vormen van identiteit. Een verplichte verhuizing kan een schending en interruptie zijn van deze betekenissen.

Het is belangrijk het concept thuis uit te leggen als een concept dat begrepen wordt in verschillende contexten door verschillende mensen. Een gedetailleerd begrip van de betekenis van thuis moet niet vooraf vastgesteld worden (Easthope, 2004). De betekenissen en ervaringen van thuis zijn heel divers: Als een ruimte van thuishoren en vervreemding, intimiteit en geweld, verlangen en angst. Thuis is doordrenkt met betekenis, emotie, ervaringen en relaties die de kern van het menselijk leven vormen (Blunt & Varley, 2004).

2.4.1 Thuis als plaats en sociale constructie

Recentelijk is er veel discussie over hoe een plaats gezien moet worden. Doreen Massey pleit voor een progressieve opvatting van plaats. Plaatsen moeten niet gezien worden als onveranderlijk maar als groepen van sociale relaties gerelateerd aan netwerken die ruimte en schaal overbruggen (Oakes & Price, 2008). Doreen Massey (1995) maakt ook de connectie dat bij een plaats die stabiel en onveranderlijk is vaak ook aan thuis wordt gedacht. Echter, Massey betwist het idee van thuis als een vaste plaats van veiligheid en retraite. Ze merkt op dat een groot bestanddeel van de identiteit van de plaats die thuis wordt genoemd precies is afgeleid van het feit dat het altijd op de één of andere manier open staat, geconstrueerd uit beweging, communicatie en sociale relaties die erbuiten plaats vinden (Massey, 1992). Iemand's thuis kan dan ook begrepen worden als een belangrijk soort plaats waarmee en waarbinnen we een sterke sociale, psychische en emotionele verbintenis ervaren. Thuis en het maken van een thuis beperkt zich dus niet tot het huis maar is dus meer dan dat. De reden dat 'plaats' een goed te gebruiken concept is voor studies op het gebied van wonen is dat het een theoretische basis biedt voor het benaderen van relaties die mensen hebben met de externe wereld (Easthope, 2004).

Thuis heeft niet alleen een geografisch component, maar is ook een sociale constructie (Sommerville, 1992). In Massey (1995) haar opvatting creëren we plaatsen en zijn onze ideeën over plaatsen een product van de samenleving waarin we leven. Ook Blunt en Dowling (2006) geven aan dat herinneringen en ervaringen niet alleen persoonlijk zijn. Ze moeten worden geïnterpreteerd in relatie tot de bredere politieke, sociale en culturele context waarbinnen ze gelegen zijn en worden gevormd.

2.4.2 Het creëren van een thuis

Het creëren van een thuis is een proces waarbij een huis een thuis wordt. Op heel veel verschillende manieren geven mensen betekenis aan hun huis en wordt een ruimte een plaats.

Het maken van een thuis is een proces (Mee, 2007; Dayaratne & Kellett, 2008). Het creëren van een thuis is geen activiteit met een begin of einde. Inspanningen worden getroffen om het thuis gevoel te behouden en versterken. Het maken van een thuis is afhankelijk van eerdere woonervaringen, de woningmarkt voor de huurders, de periode in hun leven en de locatie van de woning. Interactie tussen huurders en andere bewoners in de wijk speelt ook een grote rol in hoe de huurders thuis ervaren. Over het geheel genomen stelt Mee (2007) dat de ervaring van thuis een meervoudige is.

Ook Perkins en Thorns (2003) duiden aan dat het tot stand brengen van een thuis, en in het bijzonder de privacy en veiligheid, steeds in ontwikkeling is. In het creëren van een thuis zijn mensen steeds in onderhandeling met andere leden van hun huishouden, met burens en andere mensen in de buurt, en met instellingen zoals bedrijven en overheden.

Sommerville (1992) zeven basiselementen van de betekenis van thuis (zie tabel 1) kunnen goed gebruikt worden om het proces van het creëren van een thuis te bestuderen. Deze zullen dan ook als leidraad gebruikt worden in het onderzoek. De zeven elementen die Somerville onderscheidt zijn:

1. Onderdak: De materiële vorm van thuis.
2. Haard: De warmte en gezelligheid die een thuis brengt.
3. Hart: De emotionele elementen van thuis gebaseerd op wederzijdse liefdevolle relaties.
4. Privacy: De capaciteit om controle uit te oefenen over eigen grenzen.
5. Wortels: Iemands identiteit wordt voor een groot deel thuis opgebouwd.
6. Verblijfplaats: De minimale betekenis van thuis. Daar waar iemand verblijft.
7. Paradijs: Een idealisatie van thuis waarbij van alle positieve kenmerken samensmelten.

Tabel 1. Dimensies van de betekenis van thuis (Sommerville, 1992)

Dimensies van de betekenis van thuis	Algemene betekenis	Gevoel van veiligheid	Zelf	In relatie tot anderen
Onderdak	Materieel	Fysiek	Bescherming	Onderdak
Haard	Warmte	Psychologisch	Ontspanning	Huiselijkheid
Hart	Liefde	Emotioneel	Geluk	Stabiliteit
Privacy	Controle	Territoriaal	Bezit	Uitsluiting
Wortels	Bron van identiteit	Ontologisch	Gevoel	Referentie
Verblijfplaats	Plaats	Ruimtelijk	Rust	Woon en slaapruijnte
Paradijs	Ideaal	Spiritueel	Gelukzaligheid	Niet bestaand?

Om de elementen verder te verduidelijken zullen ze hieronder in het kort besproken worden.

Onderdak

De eerste dimensie is onderdak. Dit verwijst naar geschikte materiële condities. Het gaat om de fysieke structuur die bescherming biedt en die er voor anderen uitziet als tenminste een dak boven iemands hoofd.

Haard

Thuis als haard staat voor de warmte en gezelligheid die een thuis kan bieden waardoor iemand comfortabel en ontspannen kan zijn en een gastvrije en huiselijke sfeer kan bieden aan anderen.

Hart

De derde dimensie, hart, is vergelijkbaar met de vorige dimensie maar hier ligt de nadruk op het emotionele aspect en op een stabiel en gelukkig thuis gebaseerd op relaties van wederzijdse liefde en ondersteuning. Dit kunnen relaties binnen het gezin zijn maar ook relaties met burens en andere buurtgenoten.

Privacy

Privacy staat voor het uitoefenen van controle over een bepaald gebied met de macht om anderen buiten te sluiten en om buiten (toe) zicht van anderen te blijven. Gurney (2000a) geeft aan dat academische beschrijvingen van privacy gelimiteerd zijn omdat ze focussen op de ruimtelijke en visuele aspecten van privacy (het ruimtelijke aspect omvat de mogelijkheid om anderen buiten te sluiten, en het visuele aspect van privacy gaat over het vermogen om te ontsnappen aan de blik van anderen). Gurney (2000a; 2000b) heeft verdere belangrijke aspecten van privacy toegevoegd zoals de controle over het geluid en de geuren van anderen.

Wortels

In het leven van mensen neemt de woning blijvend een centrale plaats in. Ze brengen er het grootste deel van de tijd door (vergeleken met de werkplek waar nog geen 10% van het totaal aan levensuren wordt doorgebracht) en besteden er de meeste uitgaven aan. Het is dan ook samen met de werkplek en de plaatsen waar vrije tijd wordt doorgebracht de belangrijkste plaats waar mensen hun sociale identiteit opbouwen. De woning weerspiegelt dan ook voor een groot gedeelte de identiteit van de bewoners (Ekkers & Helderma, 2010).

Wortels staan dan ook voor de bron van iemands identiteit. Zoals in tabel 1 is aangegeven omvat dit vijfde element een gevoel van ontologische veiligheid. Depuis en Thorns (1998) omschrijven ontologische veiligheid als een gevoel van op je gemak zijn, of thuis in een wereld die bedreigend kan zijn. Ze geven aan dat thuis een bron van ontologische veiligheid kan zijn als:

- Thuis een plaats is van stabiliteit in de sociale en materiële omgeving.
- Thuis de plaats is waarin de dagelijkse routines van het bestaan worden uitgevoerd.
- Thuis de plaats is waar mensen zich het meest in controle voelen over hun leven omdat ze vrij zijn van toezicht.
- Thuis een veilige basis is waarom heen identiteit wordt geconstrueerd.

In hun onderzoek noemen Depuis en Thorns veel aspecten die een rol spelen bij het creëren van een gevoel van ontologische veiligheid en hiermee bij het creëren van een thuis. Deze aspecten zullen ook in acht genomen worden in dit onderzoek. Voorbeelden zijn het creëren van ontologische veiligheid door dagelijkse routine zoals plechtigheden en rituelen (verjaardagen, Kerstmis e.d.). Tuinieren en het verven van het huis zijn manieren om controle uit te oefenen over de omgeving en kunnen het gevoel van ontologische veiligheid versterken. Het gevoel kan ook versterkt worden door het persoonlijk maken van het huis door de keuze voor bepaalde meubels en spullen.

Verblijfplaats

Thuis als verblijfplaats verwijst naar de minimale definitie van thuis. Daar waar iemand verblijft al is het een paleis, park of bank. De minimale betekenis van thuis vereist alleen een plaats die thuis genoemd kan worden (Sommerville, 1992).

Paradijs

In het laatste element, paradijs, zijn alle positieve kenmerken van thuis samengesmolten. Het kan betwist worden dat dit een onderdeel is van de echte betekenis van thuis omdat het een creatie is van de privé wereld van een individu en daarom niet te begrijpen en niet bestaand voor anderen. Sommerville heeft dit element opgenomen omdat er geen duidelijke grens is tussen echt en ideaal. Volgens Sommerville (1992) zijn alle elementen doordrongen van hoe mensen denken dat thuis zou moeten zijn. Mensen vormen hun thuis naar hoe ze denken dat het ideale thuis eruit ziet.

3. Methodologie

3.1 Inleiding

Als eerste wordt in paragraaf 3.2 aangegeven hoe de data zijn verzameld en wat de voor- en nadelen zijn van de gebruikte onderzoeksmethode. Daarna wordt besproken waar de interviews zijn afgenomen. Vervolgens wordt in paragraaf 3.4 besproken hoe Wierden en Borgen heeft meegewerkt aan het onderzoek en hoe de respondenten zijn geselecteerd. In paragraaf 3.5 worden de kenmerken van de respondenten bekeken en weergegeven in tabellen. In paragraaf 3.6 wordt kort aangegeven hoe de interviews zijn geanalyseerd. Vervolgens komt in paragraaf 3.7 een belangrijk onderwerp aanbod. Bij onderzoek is het van belang rekening te houden met ethische kwesties. Hier wordt uitgelegd hoe er onder andere met een toestemmingsformulier voor is gewaakt dat deze kwesties in acht zijn genomen. Het laatste onderwerp van dit hoofdstuk is een korte reflectie over de opgedane ervaringen bij het uitvoeren van het onderzoek.

3.2 Methode van dataverzameling

Tijdens het onderzoek is een kwalitatieve benadering gebruikt. Deze benadering is gebruikt omdat het voor dit onderzoek van belang is de meningen en ervaringen van de geherhuisveste huishoudens te onderzoeken. Door een kwalitatieve benadering te gebruiken kan uitgebreid met de respondent worden gesproken en is er de mogelijkheid diep op antwoorden in te gaan. De primaire data zijn verzameld door het houden van semigestructureerde diepte interviews. Vooraf is dan ook een lijst met vragen opgesteld waar indien nodig van afgeweken kan worden. Deze vragenlijst is opgenomen in bijlage 1. De vragen zijn zo opgesteld dat de achtergrond informatie van de respondenten, de belangrijkste elementen van thuis in relatie met de omgeving en de invloed van herhuisvesting en krimp op het maken van een thuis allemaal aan bod komen. Op deze manier kan geanalyseerd worden hoe de respondenten een thuis maken na herhuisvesting in een krimpgebied.

Aan het houden van interviews zitten verschillende voor- en nadelen. Eyles (1988) beschrijft een interview als een gesprek met een doel. Het voordeel van deze methode is dat de geïnterviewde in eigen woorden zaken kan uitleggen en beschrijven. Een extra voordeel is ook dat de geïnterviewde zaken aan kan dragen waar de interviewer zelf niet aan gedacht heeft (Silverman, 1993). Het uiteindelijke materiaal wat verkregen wordt is gedetailleerd (Burgess, 1984). Het doel van interviews is niet om representatief te zijn maar om persoonlijke ervaringen van mensen te begrijpen. Natuurlijk is er ook kritiek op deze methode, namelijk dat interviewers niet objectief kunnen zijn (positivisten). Humanisten en poststructuralisten geven echter weer aan dat er geen objectiviteit bestaat in de sociale wetenschappen (Flowerdew & Martin, 2005). Nadelen van deze methode kunnen bijvoorbeeld zijn dat respondenten tijdens het interview niet op hun gemak zijn of 'gewenste' antwoorden geven. Hier wordt verder op ingegaan bij de reflectie in paragraaf 3.8.

3.3 Locatie

In deze paragraaf wordt de locatie waar de interviews zijn afgenomen uitvoerig beschreven. Achtereenvolgens komen de gemeente De Marne, Leens en Westernieland en het huis van de respondenten komen aan bod.

3.3.1 Gemeente De Marne

Dit onderzoek richt zich op de gemeente De Marne. De Marne is een plattelandsgemeente in het noordwesten van de provincie Groningen. De gemeente is begrensd door de Waddenzee en het Lauwersmeergebied aan de noord- en westzijde van de gemeente en goed ontsloten richting buurgemeenten en de stad Groningen ten zuidoosten van de gemeente. In oppervlak is De Marne één van de grootste gemeenten van Nederland. De gemeente De Marne bestaat uit 21 dorpen en buurtschappen. De gemeente heeft ongeveer 11.000 inwoners en het grondgebied beslaat ongeveer 24.000 hectare (Gemeente De Marne, 2012). Zoals in figuur 1 en 2 van paragraaf 2.2 duidelijk wordt

is dit een gemeente met een afname van zowel de bevolking als het aantal huishoudens. Volgens de prognose van Primos (2009) zal de afname van de bevolking 25 procent zijn; van 10.696 inwoners in 2008 naar 7950 in 2040. Het aantal huishoudens daalt met 11 procent van 4674 in 2008 naar 4200 in 2040 (Provincie Groningen, 2011a).

De Marne wordt al een aantal decennia geconfronteerd met een afname van de bevolking. Dat de lokale politiek bevolkingskrimp erkend is een groot voordeel. De gemeente heeft in het belang van deze krimp, Leens aangewezen als het centrum van het gebied. Hier zullen de voorzieningen in stand worden gehouden. De gemeente is alleen verantwoordelijk voor het ontwerpen van het Woon- en Leefbaarheidsplan. Wierden en Borgen is de enige woningcorporatie die actief is in het gebied. Dit biedt kansen om snel concrete krimpmaatregelen te treffen. Nadelen zijn de slechte financiële situatie van de gemeente en de beperkte ambtelijke capaciteit die beschikbaar is. Afstemming met buurgemeenten blijft noodzakelijk en het feit dat Wierden en Borgen de enige corporatie is in het gebied betekend ook dat ze er alleen voor staan bij de realisatie van de noodzakelijke transformatieopgave (Provincie Groningen, 2011a).

3.3.2 Leens en Westernieland

Specifiek richt het onderzoek zich op twee slooprojecten. Eén in Leens en één in Westernieland. Leens is het bestuurlijk centrum van de gemeente De Marne en is één van de grotere dorpen in de gemeente. Het ligt centraal in de gemeente De Marne. In 2011 heeft Leens 1786 inwoners. Westernieland is een klein dorp en ligt aan de rand van de gemeente. In 2011 had Westernieland 248 inwoners (Gemeente De Marne, 2012).

De reden dat de woningen in Leens en Westernieland zijn gesloopt is dat deze nu of in de toekomst niet meer voldoen aan de woonwensen van toekomstige huurders. Investeren in deze woningen om ze op een voldoende woonkwaliteit en isolatieniveau te brengen is onrendabel. Daarom heeft Wierden en Borgen gekozen voor sloop en vervangende nieuwbouw. Het aantal woningen dat teruggebouwd is of nog wordt, is beduidend kleiner dan het aantal dat gesloopt is. Het sloopbesluit voor Leens is in 2009 genomen en die voor Westernieland in 2006. In Leens zijn de meeste respondenten eind 2009 verhuisd. In Westernieland heeft het proces lang geduurd en zijn de mensen in de loop van de jaren verhuisd waarvan de laatste respondenten pas in 2010.

3.3.3 Thuis

De interviews vonden plaats bij de respondenten thuis. Hier is voor gekozen om verschillende redenen. Gezien het onderwerp van het onderzoek is het belangrijk om de woning en de plaats waar de respondenten wonen te zien. Op deze manier zijn de gegeven antwoorden beter te interpreteren en kunnen de respondenten makkelijker aspecten van thuis benoemen. Met name bij vragen over het dorp en bij vragen over het creëren van een thuis is dit van belang omdat respondenten hierbij naar het dorp, het huis en bepaalde spullen in huis refereren. Verder zijn de respondenten in hun vertrouwde omgeving en heeft de onderzoeker de mogelijkheid op de stappen wanneer het uitkomt. Het schema van de interviewafspraken is opgenomen in bijlage 2.

3.4 Samenwerking Wierden en Borgen

Medewerkers van Wierden en Borgen hebben hun medewerking aan het onderzoek verleend. Wierden en Borgen is een woningcorporatie gevestigd in Bedum. De corporatie verhuurt ruim 5000 woningen in de gemeenten Bedum, Eemsum, Loppersum, De Marne, Ten Boer en Winsum in de provincie Groningen (Wierden en Borgen, 2012). Wierden en Borgen heeft verschillende slooprojecten. Twee geschikte projecten zijn geselecteerd. Belangrijk was dat de verhuizing langer dan een jaar geleden was en minder lang dan vijf jaar. Hiermee zijn respondenten uitgesloten die (te) lang geleden zijn geherhuisvest even als huishoudens die nog niet gesetteld zijn en nog geen behoorlijke evaluatie kunnen maken van hun ervaringen.

Aanvankelijk is het onderzoek gestart met een slooproject uitgevoerd aan de van Iperensingel in Leens. Wierden en Borgen heeft deze huurders een brief toegestuurd waarin ze kort aankondigen dat een studente telefonisch contact met ze zou opnemen. Deze brief is vermeld in bijlage 3. Vervolgens heeft Wierden en Borgen de lijst met adressen en telefoonnummers opgestuurd naar de onderzoeker en zijn de huurders telefonisch benaderd. De brief van Wierden en Borgen kan zowel voor- als nadelen hebben opgeleverd. Sommige huurders vonden het vertrouwd om mee te werken omdat ze een officiële brief gekregen hadden. Anderen kunnen zich ook gedwongen voelen mee te werken omdat ze in bepaalde mate afhankelijk zijn van de verhuurder. De machtsverhouding van Wierden en Borgen ten opzichte van de huurder kan hier dus een rol bij hebben gespeeld. Het kan ook het geval zijn dat door de brief van Wierden en Borgen sommige huurders juist hebben geweigerd mee te werken. Misschien hebben ze het slooproces of andere zaken slecht ervaren en hebben ze liever zo min mogelijk te maken met Wierden en Borgen.

Nadat de brieven naar de huurders van het slooproject in Leens waren opgestuurd is al snel besloten om nog een ander slooproject mee te nemen in het onderzoek. Dit is een slooproject aan de Addingalaan in Westernieland. Dit heeft twee redenen. Ten eerste om meer respondenten te kunnen spreken maar ook omdat Leens een dorp is met veel faciliteiten. In Westernieland daarentegen zijn geen winkels. Het is interessant om naar beide situaties te kijken. Ook omdat het proces van herhuisvesting onder de loep wordt genomen is het goed om respondenten te spreken van twee verschillende projecten.

3.5 Onderzoekspopulatie

In deze paragraaf worden de algemene kenmerken van de respondenten besproken. De eerdere woonervaringen van de respondenten worden kort genoemd en de medewerking van de respondenten wordt behandeld. In tabel 2 en 3 zijn de kenmerken van de respondenten overzichtelijk weergegeven.

3.5.1 Algemeen

In totaal zijn 16 respondenten geïnterviewd. Twee interviews waren dubbelinterviews dus in totaal hebben 14 huishoudens deelgenomen aan het onderzoek. Van de huishoudens die deelnamen waren er acht van het slooproject in Leens en zes van het slooproject in Westernieland. De leeftijd van de deelnemende huurders ligt tussen de 33 en 72 jaar. 11 respondenten zijn van het vrouwelijk geslacht en vijf respondenten van het mannelijk geslacht. Bij het slooproject in Leens was het merendeel van de huurders vrouw en dit komt dan ook overeen met de geïnterviewde huurders. In Westernieland was de verhouding meer gelijk tussen mannen en vrouwen en ook dit is terug te zien bij de geïnterviewde huurders. Bij interview één, acht en negen ging het om een stel maar is de vrouw geïnterviewd. Bij alle drie is de reden dat de vrouw om dat moment tijd had en de man niet. Over het algemeen kan gezegd worden dat wat betreft geslacht de geïnterviewde huurders representatief zijn voor de gehele groep huurders. In tabel 2 en 3 zijn de verdere algemene gegevens opgenomen. De interviews zijn genummerd in de volgorde waarin ze hebben plaatsgevonden. Waar gegevens niet bekend zijn is een vraagteken geplaatst.

3.5.2 Eerdere woonervaringen

Negen van de respondenten hebben altijd in huurwoningen gewoond. Drie mensen huren nu maar hebben in het verleden ook in een koopwoning gewoond. Twee van de geïnterviewde mensen hebben altijd gehuurd maar wonen nu in een koophuis. De meeste mensen hebben altijd in het noorden van het land gewoond. Twee respondenten hebben wel voor werk of de dienstperiode kort in een ander deel van het land gewoond. Slecht twee van de respondenten komen oorspronkelijk elders uit het land. Na het slooproject zijn de meeste respondenten in hetzelfde dorp blijven wonen. Zoals in tabel 2 en 3 te zien is zijn slechts enkele respondenten naar een ander dorp verhuisd.

3.5.3. Medewerking

Het aantal mensen dat mee wilde werken was goed. Iets meer dan de helft van de huurders wilde meewerken. Anderen hadden bijvoorbeeld maar kort op de locatie gewoond ter overbrugging of had al verhuisplannen voor de sloop. Weer anderen hadden geen interesse of konden niet bereikt worden. In paragraaf 3.5.1 is aangegeven dat wat betreft geslacht de geïnterviewde huurders representatief zijn voor de totale groep huurders. Hetzelfde kan gezegd worden over de leeftijd van de respondenten. Mensen in verschillende leeftijdscategorieën zijn geïnterviewd. Er moet wel altijd in acht worden genomen dat niet alle huurders deel hebben genomen aan het onderzoek en dat wellicht de huurders die niet deel hebben genomen er andere meningen op na houden dan de huurders die hebben meegewerkt.

Tabel 2. Sloopproject Leens

Interview	Geslacht	Leeftijd	Geboorteplaats	Huidige woonplaats	Samenstelling gezin	Woon duur van Iperensingel
1	V	33	Groningen	Leens	Vriend en zoon	6 jaar
2	V	72	Ten Boer	Leens	Alleenstaand	15 jaar
3	V	47	Groningen	Leens	Alleenstaand	?
4	M	51	Warfstermolen	Leens	Alleenstaand	8 jaar
5	V	52	Groningen	Leens	Alleenstaand	3 jaar
6	V	37	Leens	Bedum	Relatie (niet samenwonend)	6 jaar
7	M V	68 65	Kloosterburen Kruisweg	Leens	Getrouwd, 2 kinderen. Beide uit huis.	33 jaar
12	V	39	Groningen	Leens	Relatie (niet samenwonend) en twee kinderen	3,5 jaar

Tabel 3. Slooproject Westernieland

Interview	Geslacht	Leeftijd	Geboorteplaats	Huidige woonplaats	Samenstelling gezin	Woon duur Addingalaan
8	V	48	Den Andel	Westernieland	Samenwonend	26 jaar
9	V	54	Warffum	Westernieland	Getrouwd, 2 kinderen. Beide uit huis.	27 jaar
10	M	44	Groningen	Westernieland	Alleenstaand Co- ouderschap 1 zoon	8 jaar
11	V	69	Nijmegen Vanaf 4 ^e Amsterdam	Eenrum	Alleenstaand	20 jaar
13	V	54	Rotterdam	Westernieland	Samenwonend en zoon van 17.	9 jaar.
	M	?	?			
14	M	48	Pieterburen	Baflo	Alleenstaand	10 jaar

3.6 Analyse interviews

De interviews zijn met toestemming van de respondenten opgenomen met behulp van een spraakopname applicatie van een HTC smartphone. De afgenomen interviews varieerden in lengte van 35 minuten tot twee uur. Voor de analyse van de interviews zijn transcripten gemaakt. Aan de hand van de literatuur en de opgestelde interviewvragen zijn vervolgens codes gemaakt. Alle interviews zijn meerdere keren doorgenomen. In de kantlijn zijn aantekeningen gemaakt en met markeerstiften zijn de belangrijke delen in verschillende kleuren gemarkeerd. Met behulp van deze aantekeningen konden de relevante secties van de interviews onder de juiste codes worden geplaatst. Vanwege de kleinschaligheid van het onderzoek is hierbij geen gebruik gemaakt van een data analyse programma.

3.7 Ethiek

Tijdens onderzoek is het altijd van belang rekening te houden met ethische kwesties die spelen wanneer je als onderzoeker te maken hebt met respondenten, zoals vrijwillige medewerking, geen schade berokkenen, anonimiteit, discretie en vertrouwelijkheid. Bij het houden van interviews is het belangrijk dat respondenten toestemming geven en dat ze ook weten waarvoor ze toestemming geven. Goed geïnformeerd toestemming geven houdt in dat respondenten competent zijn, vrijwillig deelnemen, op de hoogte zijn van het recht om te stoppen en niet misleidt, gedwongen of beïnvloed worden. Om bovenstaande te waarborgen is bij de interviews gebruik gemaakt van een toestemmingsformulier. Hoewel bijvoorbeeld het recht om te stoppen vanzelfsprekend kan lijken hoeft dit niet voor iedereen het geval te zijn. Het is dan ook van groot belang dat dit duidelijk is voor de respondenten. Voorafgaand aan de interviews hebben alle respondenten dan ook het toestemmingsformulier ondertekend. Dit formulier is opgenomen in bijlage 4. Om bovenstaande redenen zijn de geïnterviewde personen ook anoniem in dit verslag en worden er geen namen genoemd.

Verder dient een onderzoeker zich te allen tijde bewust te zijn van de eigen achtergrond en reflexiviteit. Het is belangrijk bewust te zijn van de cultural bubble (O'Leary, 2010). Dit betekent dat de onderzoeker vanuit een eigen culturele bril, of culturele achtergrond, naar het onderwerp kijkt.

Hierbij dient de onderzoeker zich bewust te zijn van het eigen wereldbeeld en van alternatieve beelden. Ook moet de onderzoeker proberen vrij te zijn van vooroordelen (O'Leary, 2010).

3.8 Reflectie

Bij het contact leggen met respondenten en tijdens de interviews heb ik in dit geval als onderzoeker een aantal voordelen ervaren. Het eerste voordeel is het feit dat ik een vrouw ben. Bepaalde respondenten hebben aangegeven dat als de onderzoeker een man zou zijn geweest ze niet hadden meegewerkt. Dit gaat om vrouwelijke respondenten die het niet zien zitten om een vreemde man in hun huis toe te laten. Dat ik zelf ook uit een dorp in de provincie Groningen kom was tijdens dit onderzoek ook een voordeel. Ten eerste vanwege het Gronings dat mensen spraken of het Groningse accent dat ze hadden. Ten tweede merkte ik dat een aantal respondenten het leuk vonden dat we dit gemeen hadden en kreeg ik hierbij het gevoel dat in sommige gevallen de respondent zich meer openstelde.

Bij onderzoek is het belangrijk om machtsrelaties in acht te nemen. In paragraaf 3.4 is de machtsrelatie van Wierden en Borgen aan de orde gesteld. De onderzoeker oefent ook invloed uit door simpelweg iemands woonkamer in te stappen. Machtsrelaties spelen bijvoorbeeld ook een rol bij de twee dubbelinterviews die gehouden zijn waarbij de relatie tussen de geïnterviewde stellen van invloed kan zijn op de gegeven antwoorden (Blunt & Dowling, 2006). In paragraaf 3.2 is aan de orde gesteld dat respondenten misschien zenuwachtig of niet op hun kunnen gemak zijn. Ook geven ze misschien 'gewenste' antwoorden. Ik heb geprobeerd om hier mee om te gaan door eerst iets over mezelf, de studie en het onderzoek te vertellen. Ook tijdens het onderzoek heb ik af en toe mijn eigen ervaringen gedeeld om te proberen het voor de respondenten makkelijker te maken om over bepaalde onderwerpen te praten. Verder heb ik onder andere met behulp van het toestemmingsformulier benadrukt dat meedoen geheel anoniem is.

Ik had het gevoel dat de respondenten het allemaal erg leuk vonden om aan het interview deel te nemen. Twee respondenten gaven na het interview specifiek aan dat ze het leuk vonden om aan het denken gezet te worden. Vooral de vragen over het dorp en de herhuisvesting vonden mensen leuk om te beantwoorden. Meer moeite hadden de respondenten met de vragen over thuis. Meerdere respondenten gaven aan hier nooit over nagedacht te hebben. Vragen over wat voor gevoelens ze associëren met thuis of wat ze belangrijk vinden aan een thuis vonden ze erg moeilijk te beantwoorden. Ik denk dat de respondenten zich door het interview bewuster zijn geworden van de verschillende aspecten van thuis. In hoeverre de interviews het verdere leven van de respondenten beïnvloed is moeilijk te zeggen. In een bepaalde mate zal deelname aan het onderzoek de respondenten kunnen beïnvloeden. Dit zal voor iedereen echter verschillend zijn.

4. Verplicht verhuizen en het creëren van een thuis

4.1 Inleiding

Dit hoofdstuk bespreekt de analyse van de interviews met betrekking tot de zeven elementen van thuis van Sommerville en de elementen tijd en locatie. Doormiddel van het bespreken van deze elementen wordt geanalyseerd wat voor activiteiten de huurders ondernemen om van hun nieuwe huis en buurt een thuis te maken. In de eerste plaats wordt, van de zeven elementen om de betekenis van thuis te bestuderen, het element 'onderdak' bekeken. Daarna komt in paragraaf 4.2 tot en met 4.5 het element 'wortels' aan bod. Dit staat voor de bron van iemands identiteit. Het onderdeel dat van dit element wordt uitgelicht is het persoonlijk maken van het huis. Ook komen veiligheid en de dagelijkse routine hier aan de orde. Als derde, in paragraaf 4.6 komt het element 'hart' aan bod. Hierbij wordt onder andere de relatie met burens en andere buurtgenoten bestudeerd. Vervolgens kijken we naar het element 'privacy'. Hierbij is de controle over een bepaald gebied van belang net als het hebben van de macht om anderen buiten te sluiten en om buiten het (toe) zicht van anderen te blijven. Naast de elementen van Sommerville zijn er nog twee andere elementen naar voren gekomen die van belang zijn bij het creëren van een thuis. In paragraaf 4.8 wordt kort het element tijd besproken. De locatie van de woning is voor de respondenten erg belangrijk bij het creëren van een thuis. In paragraaf 4.9 komt dit element dan ook uitgebreid aan bod. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie in paragraaf 4.10.

4.2 Het huis

Hoewel, zoals uit de theorie is gebleken, thuis veel meer is dan alleen het huis zelf moet het belang van het huis niet onderschat worden. Hoe mensen over het feitelijke huis denken heeft ook invloed op het thuis voelen. Op de vraag of het nieuwe huis aanvoelt als een thuis antwoordt respondent 13: *"Ja dat hadden we al snel omdat het gewoon een knus huis is. Ja, eigenlijk binnen een paar weken voelden we ons wel thuis."*

Op de vraag wat thuis voor de respondent betekent en wanneer ze zich thuis voelen wordt het huis ook meermaals genoemd. Respondent 3 geeft dit als volgt aan: *"Het huis zelf. Ik voel me er heel prettig bij. Het is lekker ruim. Eh.. het is heerlijk. Je kunt alles veranderen. In het andere huis kon je echt niets veranderen. Daar moest perse dat daar staan en daar dat. Daar had je geen keus. En hier kun je gewoon.... Je kunt de hele kamer op de kop zetten. Je kunt alles veranderen als je wilt."*

Twee respondenten hebben nu een koophuis. Het hebben van een koophuis versterkt voor beide het thuisgevoel omdat het echt eigen is. Respondent 10 geeft aan dat het nieuwe huis als een thuis voelt maar dat het een proces is waar hij nog midden in zit. Dit bevestigt dat het maken van thuis een proces is (Mee, 2007). R 10: *"De overgang van een huurhuis naar een koophuis is ook een hele overgang. Ik zeg nog dagelijks 20 keer van het is van mij. Dit is echt van mij. Het wordt steeds meer eigen en elk schroefje dat je in de muur drukt dat is van mij. Dit is echt mijn plek. Meer nog dan mijn vorige huis. Ik ga hier ook niet meer weg."*

Ook één van de respondenten die in het verleden een koophuis heeft gehad geeft aan dat ze zich in dat huis het meeste thuis voelde. R12: *"Mmm, eigenlijk wel in mijn koopwoning"*. Onderzoeker: *"Want waar kwam dat door?"* R 12: *"Ja, dat is toch echt van jezelf. Hier heb je toch altijd... Het is een huurhuis. Je woont er wel, je mag het gebruiken maar dat was wel echt je eigen ding."*

Het huren van een nieuwbouwwoning kan het thuis gevoel ook versterken doordat het meer eigen voelt omdat er nog niemand anders heeft gewoond. Op de vraag of het nieuwe huis als een thuis voelt antwoordt respondent 12: *"Ja. Eh ja, voornamelijk omdat het nieuw is. Of het was nieuw toen het werd opgeleverd. Het is echt jouw ding en naar onze smaak een beetje ingericht en er heeft niemand voor ons gewoond. We zijn de eerste bewoners en dan voelt het toch meer echt als jouw"*

plekje. Hè, normaal laat je een behangetje nog wel eens hangen of een verfje op de muur zitten. Dat is nu ook wel. Er zit ook nog her en der bouwbehang maar eh.... Het is van mij zeg maar."

Een positief punt van de sloop is dat de meeste bewoners er wat betreft huisvesting op vooruit zijn gegaan. De bewoners hebben aangegeven wat ze de plus en minpunten vinden van hun huidige woning. De belangrijkste voordelen zijn de ruimte en de warmte/isolatie van het nieuwe huis. Slechts twee respondenten wonen nu kleiner. Als nadeel wordt ook aan de locatie van het huis gerefereerd. Dit element komt in paragraaf 4.9 ter sprake. Alle voor en nadelen zijn op rij gezet in bijlage 5. Belangrijk om te beseffen is dat een woning van een materieel hoger niveau niet noodzakelijkerwijs beter is dan een woning van een lager niveau. Er is namelijk onderscheid tussen huisvesting in materiele zin en wat huisvesting doet in het leven van de mens. De tweede betekenis gaat over de menselijke en sociale waarden van huisvestingsactiviteiten: van het wonen. Belangrijke beslispunten voor het gaan wonen in een bepaalde woning heeft bijvoorbeeld te maken met de ligging en toegankelijkheid tot mensen en plaatsen (Ekkers & Helderman, 2010 p. 34). Het belang van bereikbaarheid van familie en vrienden wordt dan ook uitgebreid besproken in paragraaf 4.6.

4.3 Meubels, stijl en spullen

Mensen nemen bij de verhuizing hun oude meubels mee. Ze geven aan dat ze zich door hun eigen meubels en spullen mee te nemen weer thuis voelen in het nieuwe huis. Respondent 1: *"Ik denk dat ik me in het begin niet thuis had gevoelt als ik compleet andere meubels had gehad. Ik kan wel stuk voor stuk iets veranderen."*

Een aantal respondenten heeft geleidelijk aan wat nieuwe spullen gekocht. Anderen waren gedwongen nieuwe spullen aan te schaffen of juist meubels weg te doen vanwege het huis zelf. Hun nieuwe huis is groter, kleiner of heeft een andere indeling. Ook hebben mensen hun huis soms in een andere stijl ingericht vanwege de indeling van het huis. Zo geeft een respondent aan dat ze in haar oude huis een wand een donkere kleur had gegeven. In haar nieuwe huis is dit niet mogelijk omdat het huis veel kleiner is en het dan te donker wordt. Een aantal respondenten heeft het huis in een andere stijl ingericht doormiddel van het gebruik van andere kleuren verf. De meeste respondenten hebben echter het nieuwe huis in dezelfde stijl ingericht. Dit is vertrouwd en zorgt ervoor dat het weer als thuis voelt.

Eén van de belangrijkste processen van het creëren van een thuis is het vullen van ruimtes met dingen die de waarden, ambities en identiteit van de bewoners weergeeft (Dayaratne & Kellett, 2008). Op de vraag of de respondenten bepaalde spullen hebben die ze in het nieuwe huis weer neergezet hebben waardoor ze zich beter thuis voelen werd verschillend geantwoord. Spullen die emotionele waarde hebben worden veel genoemd. Twee mensen geven aan dat de spulletjes die de kinderen of kleinkinderen gemaakt hebben belangrijk zijn. Een ander heeft een hele oude tafel en klok waar hij erg aan is gehecht. De tafel is bijvoorbeeld nog van zijn ouders geweest en komt uit 1937. Een respondent die naar een andere plaats is verhuisd geeft aan dat de foto's van haar familie helpen bij het thuis voelen. Vooral in het begin toen ze net verhuisd was. Respondent 6: *"In het begin heel veel foto's maar geleidelijk aan wordt dat toch wat minder. Ik had eerst echt heel veel foto's. Ik had heel veel foto's van de kinderen van mijn broer. Eh... Ze kwamen normaal elke dag wel bij mij en ja nu zie je ze veel minder. Dus ja.."* Ook Rose (2003) geeft aan dat het plaatsen en bekijken van familiefoto's mensen verbindt met familieleden en vrienden in andere plaatsen.

Ook andere spullen worden genoemd. Zo heeft iemand een grote verzameling historische poppetjes waar het hele huis vol mee staat. Een ander heeft een tuinbank in de kamer staan en vindt dit belangrijk omdat de dieren (hond en katten) er op liggen. Iemand reist heel veel en voelt zich thuis door de spullen die ze van het reizen mee hebben genomen. Ook zijn er mensen die geen speciale spullen hebben maar die aangegeven dat ze zich thuis voelen door gewoon tussen hun eigen spullen

te zitten. R 6: *“Nee als je op een gegeven moment je eigen spulletjes weer hebt dan voel je je gauw wel weer thuis”.*

Het ontbreken van bepaalde spullen kan er ook voor zorgen dat iemand zich na het verhuizen minder thuis voelt. Respondent 3: *“Nou in het andere huis had ik heel veel planten en kijk je hebt hier geen vensterbank. Dat miste ik wel echt. De ramen lopen tot de grond en dan dacht ik wat kaal allemaal. Dat vond ik eerst heel raar.”*

Ook zijn er vijf respondenten die aangeven dat ze helemaal niet aan spullen zijn gehecht. Voor deze respondenten gaat het meer om de mensen met wie ze zijn of om het hebben van een goed gevoel. Bovenstaande, zoals meubels, spullen en het inrichten is voor de respondenten een manier om het huis persoonlijk te maken.

4.4 Veiligheid

Een veilig gevoel is een belangrijk element van ontologische veiligheid en hiermee onderdeel van het element ‘wortels’. Alle bewoners voelen zich op dit moment veilig in zowel hun huis als dorp al is dat niet altijd zo geweest. Een huurster voelt zich nu veiliger dan in het oude huis omdat ze nu betere sloten heeft. Twee respondenten hebben zich in het verleden onveilig gevoeld. Aan de van Iperensingel was iedereen op den duur verhuisd en woonde één van de respondenten als één van de laatste huurders nog in de straat. Er waren koperdieven waardoor ze zich niet veilig voelde. Een respondent die naar Bedum is verhuisd kwam naast een verslaafde te wonen. De problemen zijn zo hoog opgelopen dat ze niet meer naar huis durfde en slachtofferhulp heeft gehad. Inmiddels is de buurman vertrokken en voelt ze zich weer veilig. Samenvattend kan herhuisvesting het gevoel van veiligheid dus versterken doordat de kwaliteit van de nieuwe woning beter is. Tijdens het herhuisvestingsproces kan een gevoel van onveiligheid optreden vanwege de vele verlaten woningen tijdens het proces en het gevoel van veiligheid kan verslechteren door bijvoorbeeld nieuwe burens. Burens kunnen het gevoel van veiligheid ook versterken. Het kennen van de burens en je comfortabel voelen in je omgeving kan bijdragen aan gevoel van veiligheid (Keller, 2011; Clampet-Lundquist, 2010). Zo geeft een huurder in Westernieland aan dat het een hele veilige buurt is en dat ze de auto en fiets niet op slot hoeven te doen. Ze kennen iedereen en merken direct als er een onbekende in de straat is. Hierdoor voelen ze zich erg veilig. Een duidelijk gegeven is dat het gevoel van veiligheid kan veranderen in de loop van de tijd (zie ook Keller, 2011). Dit kan zijn door een verhuizing of door bijvoorbeeld een verandering in de woonomgeving.

Drie respondenten geven aan zich niet onveilig te voelen maar wel voorzichtig te zijn. Mede door dingen die ze in de media horen. R 9 *“Ja ik voel me wel veilig maar ik moet wel zeggen als het ’s avonds donker is en mijn man gaat naar biljarten dan draai ik de deur wel op slot. Want ik vind wel je weer maar nooit. Je hoort de gekste dingen. En als ze me hebben moeten dan kunnen ze ook op de bel drukken. Ik heb ook zoiets.. zoals mijn man die gaat om half zeven weg en ’s winters ook.. ik draai eerst de deur weer op slot. Dan ga ik naar boven om te douchen. Je weet het nooit. Hier gebeurt nooit wat maar voor hetzelfde geld...”*

Ook kan veiligheid in relatie tot kinderen een probleem zijn. Een respondent maakt zich zorgen over de veiligheid in het verkeer in Westernieland vanwege de vele vrachtwagens, tractors en het snelle rijden op de landwegen.

4.5 Gewoonte, bezigheden en routine

Gewoonte speelt ook een rol bij het thuis voelen. De respondenten voelen zich thuis doordat alles is zoals ze gewend zijn. Er is sprake van stabiliteit. Stabiliteit in de sociale en materiele omgeving zorgen voor de, in het theoretisch kader genoemde, ontologische veiligheid (Depuis en Thorns, 1998). R6: *“Oh ja dat is moeilijk te zeggen. Gewoon dat je thuis in je eigen spulletjes komt en ja dan voel ik me alweer thuis. Ik ben hier wel thuis gekomen en de bank stond daar en dan was de bank ineens*

veranderd (verplaatst door haar vriend). Dan stond die hier en dan moest ik heel erg wennen om mij weer thuis te voelen”.

R 9: “Nou gewoon mijn vrijheid en eh ja wanneer voel ik me thuis... Gewoon. Gewoon als je thuis bent. Nu zijn wij ook niet zulke uitgaanders. Een vakantie hoeft niet wat ons betreft. Want je werkt dan overdag en dan ben je blij dat je thuis bent. Nou ik vind dat zegt genoeg eigenlijk.”

Voor anderen is het thuis voelen in het dorp vanzelfsprekend.

R 3: “Ja, absoluut. Als ik me hier niet thuis zou voelen dan zou ik hier niet wonen.”

Respondenten 7: *M: “Ik heb best heel wat afgereisd maar hier voel ik me thuis.”*

V: “Gewoonte.”

M: “Het is de vertrouwde omgeving voor mij. Geblinddoekt zou ik alles kunnen vinden hier.”

Bezigheden en een bepaalde routine zijn ook van belang want zoals Dupuis en Thorns (1998) aangeven is thuis de plaats waarin de dagelijkse routines van het bestaan worden uitgevoerd. Zoals respondent 2 aangeeft: *“Als ik iets te doen heb en lekker warm zit en een kopje koffie op de tijd.”*

De herhuisvesting heeft bij dit element voor de meeste respondenten geen grote rol gespeeld. Ze zijn veelal in hetzelfde dorp verhuisd en hierdoor zijn een groot deel van gewoontes en routines hetzelfde gebleven.

4.6 Sociale contacten

Bij het element hart gaat het om het emotionele aspect. Een gelukkig en stabiel thuis wordt onder andere gecreëerd door relaties met anderen.

Gezinsleden

De respondenten geven aan zich thuis te voelen als de mensen met wie ze hun leven delen aanwezig zijn. *R1: “Nou ja, de mensen die hier ook wonen. Die ik om me heen heb. Mijn poes, mijn vriend, mijn kindje. Als ik die bij me heb dan voel ik me overal thuis.”*

R 12: “Ik ben echt thuis waar ik ben met de kinderen.”

R 13 “Ja mijn eigen spullen en mijn eigen mensen om me heen. Ja vooral mijn mensen om me heen. Ik bedoel als ik op reis ben en mijn partner en kind bij me heb in een tentje dan voel ik me al snel thuis.”

Buren

Zoals aangegeven in paragraaf 2.4.1 wordt thuis ervaren als een open plaats die wordt onderhouden en ontwikkeld door de sociale relaties die niet alleen binnen het huis maar ook hierbuiten plaatsvinden (Massey, 1992). Gedwongen verhuizing kan leiden tot het verlies van sociale netwerken (Clampet-Lundquist, 2010). Mann (1954) maakt onderscheid tussen ‘manifest’ en ‘latent neighborliness’. De eerste verwijst naar een actieve band waarbij buren bij elkaar over de vloer komen. De tweede verwijst naar een latente relatie die gekarakteriseerd wordt door een solidariteit die geactiveerd kan worden in tijden van nood. Het kan jaren duren voordat deze lokale connecties weer opgebouwd zijn (Clampet-Lundquist, 2010). In dit geval zijn de meeste mensen binnen hetzelfde dorp verhuisd. Hoewel de meeste buren elkaar nog wel tegenkomen in het dorp geven ze toch aan het jammer te vinden dat het ‘straatje’ uit elkaar is. Het voornamelijk latente netwerk dat ze hadden is uit elkaar gevallen.

Bij de meeste respondenten is het contact met de huidige buren goed. Ook nu lopen ze de vloer niet bij elkaar plat maar hebben leuk contact met elkaar. Ze groeten elkaar en maken af en toe een praatje. Leuk contact met de buren draagt bij aan het thuis voelen in de buurt. Wanneer dit niet het geval is kan het woonplezier hier onder lijden. Zo had een mevrouw problemen met de buren. Er was

geluidsoverlast, er werd gescholden en de politie kwam er zelfs aan te pas. R 12: *“Wel wat leuke buren maar ook veel problemen. Ik heb echt overwogen hier weg te gaan. Zeg maar de eerste zomer. Het heeft wel zodanig invloed op me gehad.... En ook het woongenot dat was even weg maar nu heb ik er weinig last meer van. Ik had echt zoiets van ik ga weg hier. Waar ben ik nu in terecht gekomen. Ja, ik denk wel dat de buren de buurt maken.”*

Een andere mevrouw voelt zich in haar nieuwe woonplaats niet thuis omdat ze geen contact heeft met haar buren of met andere dorpsbewoners. Ze heeft van alles geprobeerd maar het lukt haar niet om contact te maken. Een ander die verhuisd is naar een andere plaats kiest bewust voor weinig contact met buren en dorpsgenoten omdat hij zijn hele sociale leven nog in Westernieland heeft. Er is ook een respondent die aangeeft nu juist meer contact te hebben met de buren en hij denkt dat het met name te maken heeft dat zijn huis nu in een rond wijkje staat in plaats van in een straat. Hij vindt dat het contact hierdoor wordt bevorderd.

Familie en vrienden

De meeste mensen beschrijven een actief sociaal leven met behalve buurtbewoners veel vrienden en familie die in de buurt wonen. De meeste mensen vinden het vanzelfsprekend dat vrienden en familie in de buurt wonen. Ze vinden dat het belangrijk is om de familie in de buurt te hebben. Over het belang van sociale contacten antwoordt respondent 3: *“Nee ik zou ook niet naar het zuiden gaan te wonen want daar woont geen familie van mij. Hè, ik noem maar wat.”*

Mensen van wie de familie en vrienden wel verder weg wonen vinden dat er zowel voor- als nadelen aan zitten. Een nadeel is dat afspreken niet spontaan kan. Dat er altijd gepland moet worden. Een ander nadeel dat iemand noemt is dat haar ouders op leeftijd raken en dat ze dan niet in de buurt is. Ook vinden ze jammer dat hun zoon niet in de buurt van opa en oma opgroeit. R 13: V: *“Hij groeit niet op bij zijn opa en oma in de buurt. In de buurt van zijn neven en nichten. Familie is voor hem iets wat hij misschien twee keer per jaar ziet.”*

De voordelen die genoemd zijn is het niet hoeven opdraven op iedere verjaardag. Respondent 10 antwoordt: *“Nee ik heb heel veel contact met mijn familie en ik zie ze ook wel vaak maar ik hoef ze niet elke dag over de vloer.”*

In paragraaf 4.4 hebben we gezien dat goed contact met buren van belang is voor een gevoel van veiligheid. Familie, vrienden en fijne buren worden vaak voor lief genomen. Juist wanneer er problemen zijn met de buren, het niet lukt om contact te krijgen met buren of wanneer familie verder weg woont, komt het belang van een sociaal netwerk bij het creëren van een thuis naar voren. Wanneer deze relaties niet goed zijn of mensen verder weg wonen beïnvloedt dit het creëren van een thuis dermate dat mensen zelfs overwegen te verhuizen om ergens een anders een thuis te creëren.

Thuis in het dorp en het belang van sociale relaties

Zoals omschreven in het theoretisch kader is wat mensen onder thuis verstaan afhankelijk van voortdurende en veranderende relaties met anderen en hun eigen veranderlijke positie in de samenleving. Zo is het thuis voelen na de verhuizing voor een mevrouw die binnen hetzelfde dorp is verhuisd geen probleem vanwege de voortdurende relaties. R 9: *“Ja, Ja daar heb ik ook geen problemen mee gehad maar dat komt vanzelf ook. Je kent de mensen ook allemaal”.*

Mensen die in Leens wonen, voelen zich er erg thuis. Hieronder volgen een paar voorbeelden op de vraag waarom ze zich in Leens thuis voelen. Respondent 2: *“Nou alles bij elkaar. Ik heb hier een mooi plekje. Ik kan goed met de mensen opschieten. En ja, wat wil je nog meer. Haha.”*

Respondent 4: *“Ja als ik verhuizen moet dan moet ik al die mensen weer leren kennen. En hier ken je de meeste wel. Dat heb je met zulke dorpen hè?”*

In Westernieland voelen de respondenten zich ook thuis in het dorp. Als redenen worden hier onder andere ook de sociale relaties genoemd. Ze kennen alle mensen die er wonen. Het is vertrouwd. Ook de respondenten die uit de Randstad komen voelen zich thuis in het dorp. Ze hebben veel gereisd en passen zich makkelijk aan. Ze vinden het leuk dat je alle gezichten in het dorp kent. Wel vinden ze over het algemeen de Groningers erg stug. Respondent 13: *“Ja er zijn nu mensen die ik dagelijks tegen kwam als ik mijn zoon naar school bracht. En dan zei ik hoi elke dag en die zeiden nooit wat terug en nu.. na 10 jaar gaat voorzichtig het handje omhoog. Dat heeft jaren geduurd. Ongelofelijk”.*

In Leens is ook een respondent die zich minder thuis voelt dankzij de mededorpsbewoners. Ze woont al 30 jaar in Leens maar komt uit de stad Groningen. Ze heeft een dubbel gevoel bij het thuis voelen. Aan de ene kant voelt ze zich thuis in het dorp en aan de andere kant is ze blij als ze de stad weer inrijdt. Ze vindt de mensen in Leens heel behoudend en heeft hier moeite mee.

4.7 Privacy

Mark Peel (2000) geeft aan dat privacy geen gegeven is maar iets dat bereikt moet worden, een doel om na te streven. Respondenten geven meermaals aan dat ze te maken hebben met sociale controle. De sociale controle wordt zowel prettig als vervelend ervaren. Prettig omdat er om elkaar wordt gedacht en de mensen elkaar helpen als het nodig is. Westernieland is zo klein dat iedereen elkaar van gezicht kent en dat het direct opvalt als er een onbekende in het dorp is. Zoals vermeld in paragraaf 4.4 wordt dit als prettig ervaren met het oog op veiligheid. Aan de andere kant storen mensen zich er ook aan. Iedereen weet alles van elkaar en er wordt geroddeld. Zo doet een mevrouw liever boodschappen in een ander dorp omdat mensen anders precies weten wat ze eet. Een ander heeft een nieuwsgierige buurvrouw die alles in de gaten houdt. Dit beïnvloedt hem in zijn doen en laten. R 4: *“Ik ga dan naar bakker Peters en dan haal ik een stokbroodje en dan zet de bakker hem rechtop neer. Dan zeg ik nee dat moet plat.” “Ja wat dan?” “Anders ziet mijn buurvrouw wat ik eet.”* Zoals aan het begin van deze paragraaf genoemd is privacy iets om naar te streven. Omdat de buurvrouw zomaar in de achtertuin stond heeft de respondent de schutting helemaal dicht gemaakt. R 4: *“Ik wil dat gedoe hier niet allemaal hebben. Als ze me moet hebben dan zit er een bel hierzo.”*

Het bekeken worden of het gevoel hebben bekeken te worden tast de privacy van de bewoners aan (Keller, 2011). Ook door geluidsoverlast kan privacy onder druk komen te staan. Veel van de huizen zijn gehorig. Dit geldt ook voor de nieuwbouwhuizen. Het auditieve aspect van privacy wat benadrukt wordt in onder andere het werk van Gurney (2000) speelt ook een rol. Zo geeft één van de respondenten aan dat ze blij is dat ze op een hoekhuis woont. De buurvrouw aan de andere kant is bijna niet thuis en nu hoeft ze, in verband met eventuele geluidsoverlast, de kinderen niet steeds tot rust te manen. De angst om geluidsoverlast te veroorzaken kan dus ook een rol spelen op het gebied van privacy.

Als mensen helemaal privé zijn kunnen ze zich ontspannen en tot rust komen en voelen ze zich thuis. Zoals Dupuis en Thorn (1998) ook aangeven is thuis de plaats waar mensen zich het meest in controle voelen over hun leven omdat ze vrij zijn van toezicht R 10: *“Als ik me echt totaal ontspannen kan voelen. Totaal privé kan hebben als ik het wil. Dat als ik thuis kom dat ik echt met niemand wat te maken heb. Dan is de wereld buiten de deur. Ik ben thuis. Hier kan ik ontspannen en doen en laten wat ik wil.”*

4.8 Tijd

Bovenstaande elementen zijn allemaal terug te leiden naar de elementen van de betekenis van thuis van Sommerville. Naast deze elementen zijn er echter ook andere belangrijke aspecten naar voren gekomen. In deze paragraaf wordt kort het element tijd besproken.

Over het algemeen kost het de respondenten na herhuisvesting tijd om te wennen aan het nieuwe huis. De één heeft hier meer tijd voor nodig dan de ander. Negen van de respondenten geven aan dat ze niet hoefden te wennen in het nieuwe huis of dat het niet lang duurde tot ze gewend waren. De één zegt gewoonweg heel makkelijk te wennen en een aantal anderen kan niet goed beschrijven waarom het nieuwe huis direct als thuis voelde. R 5: *“Direct. Weet niet waarom. Direct een goed gevoel.”*

In Westernieland heeft iemand de bouw van het nieuwe huis helemaal gevolgd en hierdoor alle tijd gehad om aan het idee te wennen en er naar toe te leven. Dit zorgde ervoor dat het nieuwe huis direct voelde als thuis. R 8: *“Nee, dat was eigenlijk gelijk van hè, hè, jippie! Je hebt er heel lang naar toe geleefd hè? Ik.. We woonden aan de overkant dus ik heb de hele bouw meegemaakt en alles in de gaten gehouden.”*

Voor een aantal mensen was er meer tijd nodig om te wennen aan het nieuwe huis. Dit heeft met name te maken met de locatie van de woning. In de nu volgende paragraaf wordt dit besproken.

4.9 Locatie/omgeving van het huis

In de vorige paragrafen hebben we al gezien dat een vertrouwde omgeving helpt bij het creëren van een thuis. De omgeving is dan ook van groot belang bij het thuis voelen. Dit komt ook duidelijk naar voren in het volgende citaat: R7: *“Ik vind de omgeving (draagt bij aan het thuis voelen). Ik zeg op mijn buurt ik ben altijd met vakantie hierzo. Een rustig dorp. Dat vind ik mooi.”*

Ook Mee (2007) geeft aan dat het maken van een thuis onder andere afhankelijk is van de locatie van de woning. Respondenten van het slooproject in Leens geven dan ook vooral aan de plaats van het oude huis te missen. De van Iperensingel ligt midden in het dorp. De huizen lagen tegenover het hertenkamp en er is veel verkeer in de straat. De huurders wonen nu veelal rustiger en een aantal respondenten moest hier erg aan wennen. Niet alleen het gemis van het oude huis maakt dat het tijd kost, ook het wennen aan de plek van het nieuwe huis en de nieuwe burens kostte een aantal mensen tijd. R 2: *“Het was hier naast he? Uitzicht op het hertenkamp. Niets geen overburen of wat ook maar. Dan vond ik er hier eerst ook niet zoveel aan. Je zit direct tussen de oude mensen. Goed, ik ben zelf ook niet jong meer. Het is toch anders.”*

R 7: M: *“Maar eh.. we mochten daar graag wonen. Het was klein, goedkoop en eh ja.. Hier komen per dag misschien 4 of 5 auto's langs. Het is heel rustig. Daar moest je eerst ook wel even aan wennen.”*

Eén van de veertien respondenten zegt zich nog altijd niet thuis te voelen in zijn nieuwe huis. De voornaamste reden hiervoor is het gemis van de oude plek en de plek van het nieuwe huis. Dayaratne & Kellett (2008) geven aan dat als de locatie als ongepast en verkeerd wordt gezien, het hele proces van het creëren van een thuis verstoord worden. R 4: *“Nou ik mis die herten daarzo” en “Ja het was daar altijd af en aan fietsen en ja dat maak je hier niet mee. Dat was prachtig.”*

Als er gevraagd wordt of respondenten het oude huis missen wordt wederom de locatie van de woning vaak genoemd R 3: *“Ja in het begin had ik het wel eens even. Niet om het huis maar gewoon om het plekje zelf. Hè, het leefde daar veel meer. Als ik dan de gordijnen opendeed dan zag je gewoon veel meer mensen fietsen, lopen, wandelen en dat heb je hier niet.”*

Ook in Westernieland missen bewoners de locatie. Hier gaat het vooral om de grote tuinen die ze hadden en het vrije uitzicht.

Twee respondenten van het project in Leens geven aan serieus te overwegen om terug te gaan zodra er nieuwe huizen aan de van Iperensingel staan. De andere respondenten geven vanwege praktische

redenen aan niet weer te willen verhuizen. Deze praktische redenen zijn bijvoorbeeld verhuiskosten en de moeite die het kost om nog een keer te verhuizen of omdat ze om verschillende redenen nu fijn wonen. R 12: *“Nee. Misschien wel naar het plekje inderdaad. Als het huis mee zou gaan naar het plekje of als er andere huizen zouden komen dan... ik denk niet dat ik het zou doen maar dan zou ik het misschien wel overwegen. Ik denk dat ik het uit praktische overwegingen niet zou doen maar ok. Ik zou erover nadenken.”*

Een andere respondent vindt het erg handig dat hij nu dicht bij het treinstation woont en wil om deze reden niet weer terug naar de oude locatie. R 14: *“Ja tuurlijk zou ik wel terug willen maar het is niet handig. Dan moet je weer met de fiets naar de trein. Ik heb vaak genoeg 's winters in de snijdende oosterwind.. nee die tijd is geweest.”*

Twee zaken moeten in acht worden genomen bij het belang van de locatie van de woning. Nostalgie kan een rol spelen in hoe respondenten zich de plaats van hun oude huis herinneren. In de jaren dat ze nu op de nieuwe locatie wonen hebben ze de tijd gehad hun leven op de oude plaats te verheerlijken in de afwezigheid van de eventuele nadelen die een rol speelden op het moment dat ze er woonden (Clampet-Lundquist, 2010). Ook kan verbondenheid met een nieuwe woonplaats beïnvloedt worden door de manier waarop mensen op deze plek gearriveerd zijn. Hierbij is het van belang of iemand uit vrije keuze of gedwongen op de nieuwe plek is gearriveerd (Livingston et al., 2010). Dat ze zich moeilijk hechten aan de nieuwe locatie kan dus liggen aan de gedwongen verhuizing. Huurders hebben de nieuwe woonlocatie zelf uitgekozen maar waren beperkt in hun keuze door het beperkte aanbod van andere geschikte huurwoningen in het dorp. Dit kan op de achtergrond meespelen. Desalniettemin is het element locatie/omgeving op het creëren van een thuis en het thuis voelen van groot belang gebleken.

4.10 Conclusie

De dimensies van de betekenis van thuis (Sommerville, 1992) onderdak, hart, privacy en wortels zijn zojuist uitgebreid aan bod gekomen. De andere dimensies haard, verblijfplaats en paradijs zijn ook van belang maar zijn meer op de achtergrond aanwezig. In de interviews wordt meerdere malen gerefereerd aan de dimensie haard, doordat mensen aangeven dat warmte en ontspanning van belang zijn bij het thuis voelen. Zoals in het theoretisch kader aangegeven zijn volgens Sommerville (1992) alle elementen doordrongen van de ideale betekenis van thuis (paradijs) en verblijfplaats verwijst slechts naar een plaats die thuis genoemd kan worden. Met dit hoofdstuk kan antwoord gegeven worden op de volgende deelvraag: *Wat voor activiteiten ondernemen de huurders om van hun nieuwe huis en buurt een thuis te maken?*

Ten eerste zijn de meeste respondenten binnen hetzelfde dorp verhuisd. Dit helpt bij het thuis voelen omdat de omgeving vertrouwd is. Gewoonte en routine zijn van belang bij het thuis voelen. Ook zijn ze binnen hetzelfde dorp verhuisd omdat ze het fijn vinden de meeste mensen te kennen. Sociale contacten zijn van groot belang voor het creëren van een gelukkig en stabiel thuis. Dit belang komt met name naar voren wanneer er problemen zijn met de burens, het niet lukt om contact te krijgen met burens of wanneer familie ver weg woont. Wanneer deze relaties niet goed zijn of mensen verder weg wonen beïnvloedt dit het creëren van een thuis dermate dat mensen zelfs overwegen te verhuizen. Vaak worden sociale contacten echter voor lief genomen. Gedwongen verhuizing kan leiden tot het verlies van sociale netwerken. Hoewel de meeste huurders binnen hetzelfde dorp verhuisd zijn is wel gebleken dat het latente netwerk uit elkaar is gevallen. Het kan lang duren voordat dit weer opgebouwd is. Niet alleen relaties buiten het huishouden zijn van belang bij het creëren van een thuis maar ook gezinsleden zorgen er voor dat huurders zich thuis voelen.

De huurders maken hun nieuwe huis tot een thuis door het huis persoonlijk te maken. Door hun eigen meubels en spullen om zich heen te hebben voelen ze zich snel thuis in het nieuwe huis. Spullen waardoor de huurders zich weer thuis voelen in het nieuwe huis zijn met name spullen met

emotionele waarde. Het plaatsen van foto's verbindt mensen met familieleden uit hun vorige woonplaats. Zo zijn familieleden toch dichtbij. Wat als een belemmering kan werken voor iemand om zich thuis te voelen in een nieuw huis zijn belemmeringen door de fysieke vormen van het huis. Hierdoor passen bijvoorbeeld sommige meubels niet meer. Of kunnen andere spullen niet geplaatst worden zoals ze het gewend zijn.

Bij het thuis voelen is het gevoel van veiligheid van belang. Huurders hebben hier niet altijd invloed op doordat het gevoel van veiligheid kan veranderen in de loop van de tijd (Keller, 2011) door veranderende omstandigheden in de woonomgeving. Zoals we hebben gezien kan dit bijvoorbeeld komen door leegstand van woningen of nieuwe burens. Ook bij een verhuizing kan het gevoel van veiligheid veranderen. Uit onderzoek is gebleken dat het kennen van je burens en het comfortabel voelen in de omgeving kan bijdragen aan het gevoel van veiligheid. Het leren kennen van je burens is dus een activiteit om van het huis en de omgeving een thuis te maken.

Andere activiteiten die bewoners ondernemen om van hun nieuwe huis en buurt een thuis te maken is het waarborgen van hun privacy. Zoals vermeld in paragraaf 2.4.2. gaat het hier om het uitoefenen van controle over een bepaald gebied. Hiermee wordt bedoeld het hebben van macht om anderen buiten te sluiten en buiten (toe)zicht van anderen te blijven. Zoals in dit hoofdstuk naar voren kwam is het met het oog op veiligheid fijn dat er sociale controle is. Aan de andere kant wordt sociale controle als vervelend ervaren en zorgen de huurders ervoor om buiten het zicht van anderen te blijven door bijvoorbeeld het plaatsen van een schutting of door de boodschappen in een andere plaats te doen.

Hoe mensen over het feitelijke huis denken heeft ook invloed op het thuis voelen. Dit heeft te maken met de mate waarin het huis eigen voelt en met de fysieke kenmerken van het huis zelf. Tijdens het onderzoek is, in overeenstemming met de literatuur, echter gebleken dat het bij een thuis om veel meer gaat dan alleen het huis. Zoals Massey (1992) aangeeft is thuis een plaats die altijd op de een of andere manier open staat, geconstrueerd uit beweging, communicatie en sociale relaties die erbuiten plaats vinden.

In dit onderzoek komt naar voren, dat naast de zojuist genoemde elementen, de locatie van de woning een grote rol speelt bij het creëren van een thuis. Met name de bewoners van het sloopproject in Leens vinden het moeilijk om aan de nieuwe plek te wennen vanwege het grote verschil in locatie maar ook in Westernieland wordt meermaals aan de locatie van de woning gerefereerd. In de zeven dimensies van de betekenis van thuis van Sommerville (1992) komt de locatie of omgeving niet duidelijk naar voren. De dimensie 'verblijfplaats' is niet toereikend gezien dit te simplistisch is. Deze dimensie verwijst naar de minimale betekenis van thuis, namelijk daar waar iemand verblijft. Ook uit onderzoek naar de betekenissen van thuis van Depres (1991) en Mallet (2004) wordt niet over de omgeving gesproken. Hoewel het belang van de locatie bij het creëren van een thuis wordt erkend (Mee, 2007) en de invloed van herhuisvesting en plaatsgebondenheid is onderzocht (Dayaratne & Kellett, 2008; Livingston et al., 2010) is verder onderzoek nodig naar het belang van de locatie van de woning bij herhuisvesting. Indien het belang wederom wordt bevestigd kunnen woningbouwcorporaties hier, bij het helpen zoeken naar een nieuwe woning, extra aandacht aan besteden.

5. Krimp en het creëren van een thuis

5.1 Inleiding

Van Dalen en Henkens (2011) hebben onderzoek gedaan naar hoe mensen aankijken tegen bevolkingsafname. Hieruit blijkt dat dit niet altijd met angst tegemoet wordt gezien en dat het soms zelfs als een positieve ontwikkeling wordt gezien. Ze geven aan dat de mening van mensen die wonen in regio's met een bevolkingsafname vaak genegeerd wordt in de discussie over bevolkingsafname. Ze verwijzen naar Reher (2007) die aangeeft dat de komende decennia zullen leiden naar een voornamelijk onbekend terrein met weinig overeenkomsten met voorgaande periodes van bevolkingsafname. Het luisteren naar de burgers kan helpen om dit onbekende terrein te ontdekken. Zowel in Leens als Westernieland hebben bewoners te maken met voorzieningen die verdwijnen. In paragraaf 5.2 wordt hier op ingegaan. In paragraaf 5.3 wordt kort ingegaan op problemen in het gebied die van invloed zijn op het woonplezier van de respondenten. In paragraaf 5.4 wordt besproken hoe de respondenten de toekomst van het gebied zien. Hun eigen toekomst wordt kort in paragraaf 5.5 besproken. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een conclusie in paragraaf 5.6.

5.2 Voorzieningen

Leens

De gemeente De Marne heeft besloten van Leens het hoofddorp van de gemeente te maken. In Leens zullen de voorzieningen in stand worden gehouden. Op dit moment is er een winkelcentrum in aanbouw. Sommige bewoners zijn blij met alle faciliteiten die ze nog hebben in vergelijking met andere dorpen. Ook zijn ze blij met het winkelcentrum dat gebouwd wordt. R 7: M: *“Ja je hebt hier in dit dorp alles nog. Bijvoorbeeld Kloosterburen.. vroeger had je daar alles nog. Winkels, kruidenier, bakker en slager. Er is niets meer. Je hebt hier veel winkels nog en dan komt er nog een supermarkt eh.. Aldi en Jumbo die komt hier dus. Ik wil maar zeggen dit is eigenlijk het centrum van het Marne gebied. Het Marne gebied is vrij groot hè?”*

Er zijn ook bewoners die sceptisch zijn over de bouw van het winkelcentrum. R 5: *“Ja in Winsum zit een Aldi, in Zuidhorn zit een Aldi, in Kollum zit een Aldi en hier komt ook een Aldi. Nou ik weet niet of je weet wat daar achter de dijk zit maar dat zijn alleen de zeehondjes en die komen echt niet bij de Aldi.”*

Dit geldt zeker voor de huurders in Westernieland. Zij vinden het absurd dat er zoveel geld in Leens gestoken wordt terwijl aan hun dorp niets wordt gedaan. Dat Leens als hoofddorp van de gemeente is aangewezen vinden ze onlogisch. R 13: *“Nou dat werkt niet hoor. Van zijn levensdagen niet. Leens ligt uit de route. De mensen van hier die trekken allemaal naar die kant toe (richting Uithuizen of Winsum).”*

Op dit moment is er in Leens een Golff supermarkt maar de meeste mensen gaan naar andere dorpen om hun boodschappen te doen. De meeste mensen gaan naar Winsum maar ook wel naar Kollum of Bedum. De reden is dat ze de winkels, zowel de supermarkt als de andere winkels zoals bijvoorbeeld de kledingwinkel of de schoenenwinkel, duur vinden. Ook wordt de Golff een vieze supermarkt gevonden. De meeste mensen vinden het niet erg om een stuk te moeten rijden voor de boodschappen want ze zijn het gewend. Enkelen doen wel de boodschappen in het dorp omdat ze het te veel tijd vinden kosten om ergens anders heen te gaan. Ondanks de komst van het nieuwe winkelcentrum zien bewoners het als een gemis voor het dorp dat bepaalde faciliteiten er niet zijn of verdwijnen. Zo geven ze aan dat er geen drogist is en dat ze voor drankjes, tabletten of medicijnen naar Ulrum moeten. Andere winkels zijn inmiddels verdwenen. R 2: *“Ja, de opticien. De horlogemaker ja die is overleden en daar komt geen nieuwe meer. Dat is weer één minder, hè?”*

Verder zijn inwoners bang dat bepaalde faciliteiten in de toekomst zullen verdwijnen. Er wordt gesproken over sluiting van het zwembad. R 3: *“Als zulke dingen verdwijnen dat is wel een gemis voor het dorp. Dan trekt het denk ik ook niet meer om hier te wonen. Als je niet afhankelijk bent van je werk hier.”*

In Leens is veel te doen op sportgebied. Er is een fitnesscentrum, zwembad, sporthal, voetbalclub en volleybalclub. Verder zijn er activiteiten op onder andere Koninginnedag, kerst en Sinterklaas. Respondenten geven aan dat er vroeger veel meer activiteiten werden georganiseerd en dat het behoorlijk is teruggelopen. Zo was er vroeger een krantje over het dorp maar deze bestaat niet meer. De bewoners geven aan het jammer te vinden dat er niet meer saamhorigheid is. De drie verschillende kerken in het dorp worden hiervoor als de grootste belemmering gezien. In Leens is geen dorpshuis. De Pro Rege, een zaaltje bij één van de kerken, is wel een centrale plek. Hier zit de muziek- en toneelvereniging en komen mensen soms samen. Ook is er een jongeren- en ouderensoos en kan er van maart tot september gekaart worden bij de voetbalclub.

Westernieland

In Westernieland zijn geen winkels dus moeten de bewoners wel naar andere dorpen om de boodschappen te doen. Hier geven de respondenten aan de boodschappen te doen in Winsum, Warffum, Baflo of Uithuizen. Ze doen één keer in de zoveel tijd de grote boodschappen en nemen een boodschapje mee als ze toevallig in een dorp zijn voor andere dingen. De paar voorzieningen die ze nog hadden zoals de postauto en de bibliotheekbus zijn verdwenen. Een aantal jaar geleden is de basisschool dicht gegaan. De kinderen gaan nu in Pieterburen naar school en de bibliobus staat daar nu ook. R 9: *“In het begin denk je het is jammer dat het weggaat maar je went er ook gauw aan.”*

In de meeste gesprekken komt naar voren dat ze het niet erg vinden dat er geen winkels of andere faciliteiten zijn omdat ze niet anders gewend zijn. Ze geven aan dat het een instelling is die je hebt. Het is wel zo dat de bewoners op een eigen auto zijn aangewezen. Wel helpen ze elkaar door dingen voor elkaar mee te nemen.

De voetbalclub van Westernieland is helaas op 9 juni 2012 door een afnemend ledenaantal ten onder gegaan. Verder is er op sportgebied nog een badmintonclub. Westernieland is een actief dorp op het gebied van activiteiten. Er is een dorpshuis waar van alles georganiseerd wordt. Je kunt er biljarten en klaverjassen. Er zijn zomerfestiviteiten, kindermiddagen, stampot en pastamaaltijden, barbecues en vrijwilligersdagen. Ook zijn er allerlei andere feesten en activiteiten voor kinderen zoals een Halloweenfeest. Ook vindt iedereen jaar een wandeltocht plaats in samenwerking met Pieterburen. Alle geïnterviewde respondenten nemen deel aan bepaalde activiteiten of zitten zelf in het bestuur van bijvoorbeeld dorpsbelangen of de speeltuingroep. Eén van de respondenten die verhuisd is naar een andere plaats neemt niet deel aan het sociale leven in de nieuwe woonplaats omdat hij dat nog allemaal in Westernieland heeft. Het dorp is erg hecht.

Op de vraag in welk huis iemand zich het meeste thuis voelde zijn het wel of niet in de buurt hebben van faciliteiten ook van belang. Iemand voelt zich in zijn huidige woning erg fijn omdat hij nu de winkel in de buurt heeft. R14: *“Ja. Kijk het is hier wel makkelijk met boodschappen doen. Het is vlakbij. In Westernieland dan moest je eerst je regenpak weer aandoen.”* Voor een ander is de plaats waar ze zich het meest thuis voelde Amsterdam. R 11: *“Het meeste thuis was in Amsterdam. Ja, dat komt omdat je in Amsterdam woont dan loop je de straat uit en dan heb je de Ceintuurbaan, de van Woustraat, de Albert Cuyp, Amstel. Die omgeving. Daar woonde ik en dat miste je dan (in Westernieland). Je had helemaal geen winkels of niets meer. Geen postkantoor of niets (in Westernieland).”*

5.3 Problemen in het gebied

De bewoners worden dus geconfronteerd met het verdwijnen van voorzieningen. Hoewel het verdwijnen van voorzieningen niet geheel te wijten is aan bevolkingskrimp (maar bijvoorbeeld ook door schaalvergroting in de detailhandel) brengen de meeste respondenten het verdwijnen van voorzieningen in relatie met de krimp van de bevolking. Wanneer er gevraagd wordt of er bepaalde problemen in het gebied zijn die van invloed zijn op het woonplezier blijkt ook hier bevolkingskrimp voor sommige bewoners voor problemen te zorgen.

Een respondent in Westernieland vindt dat door het slopen van huizen (en minder terug te bouwen) en door het schrappen van voorzieningen de gemeente het proces van leegloop uit het dorp versneld. R 13: M: *“Ik vind het jammer dat ze de voorzieningen allemaal schrappen want dat maakt het dorp minder leefbaar en daardoor.. je kan wat zeggen maar dat is een slecht signaal. In feite promoot je juist de leegloop. In feit zeg je als gemeente en als Wierden en Borgen met hun slopen van mensen ga maar weg uit de dorpen. In feite doen ze dat. Ze pushen mensen uit deze dorpen en dan zeggen ze kijk er is leegloop. Ja dat doe jezelf!”*

Bewoners geven aan dat er weinig onderhoud in Westernieland wordt gepleegd. Zo zijn de wegen erg slecht en moet je op de fiets oppassen voor gaten in de weg. Bewoners zijn boos over het feit dat de gemeente De Marne veel geld heeft gekregen voor krimpproblematiek maar dat hier helemaal niets van aan Westernieland wordt gepend. R 13: M: *“Dat ze geld krijgen ervoor maar wij zien er nooit geen cent van terug. Ik vind dat ze dat ook moeten investeren in het dorp. Maar dat geld investeren ze alleen maar in prestige projecten in Leens.”*

Het sociale leven van respondent 14 speelt zich voor een groot deel rond de voetbalclub af. Het verdwijnen van de voetbalclub PWC betekent voor hem een groot gemis. Op de vraag of er problemen in het gebied zijn die van invloed zijn op het woonplezier antwoordt respondent 14: *“Ja de krimp. Dat je eigen clubje (voetbalclub) zo klein wordt dat hij niet meer kan bestaan. In onze glorie tijd. Dat was 83/84. Toen hadden we 9 elftallen en één 7 tal maar dat is elke keer een beetje minder. Nu was er nog één mannelftal. Met mensen van buiten. Vriendje van vriendje en al die jaren hebben we het kunnen rekken tot dit seizoen. Er zijn een paar mensen weggegaan en er kwam niets meer bij. De competitie hebben we uitgespeeld met een paar spelers van Kloosterburen.”*

Een ander probleem dat erg van invloed is op het woonplezier wordt veroorzaakt door de zoutkoepel die in het gebied ligt. Een proefboring door het Franse bedrijf EDF ter verkenning van toekomstige mogelijkheden voor gasopslag is tegen gehouden, maar een respondent maakt zich zorgen over wie de volgende is die het gaat proberen. R 10: *“Nou zo’n regering die dan besluit dat een EDF in Pieterburen mag boren eh... naar gas of nee zout weg boren en dan gasopslag en dat is net allemaal eh.. klaar. Dat het niet doorgaat. Ja zoals die zoutkoepel die loopt onder mijn huis door. Dus het is een heel groot gebied. Een hele grote zoutkoepel dus dat had ook behoorlijk wat invloed op mijn leven hier. Ja, dat heeft ook een hoop stress opgeleverd en demonsteren. Er is ook al onderzoek gedaan of het geschikt is voor kernafval en ja dat zijn niet de leuke dingen”.*

5.4 Toekomst van het gebied

Een aantal respondenten maakt zich zorgen over de toekomst van het gebied. Ten eerste maken respondenten zich zorgen om de tegenwoordige financiële situatie in combinatie met de situatie in hun dorp. In Westernieland zijn geen winkels en mensen moeten reizen voor de boodschappen en de aanschaf van andere dingen. R 13: M: *“Alleen voor mensen met een huurwoning zoals van Wierden en Borgen dan weet ik niet of dit soort dorpen nog wel heel erg in blijven. Want ja mensen in een huurwoning hebben weinig geld en mensen met weinig geld, over het algemeen, die zitten liever ergens waar ze alle voorzieningen hebben. Zoals Winsum, Bedum, een iets groter dorp.”*

Op het gebied van financiën wordt ook het dure openbaar vervoer genoemd. Mensen met kinderen die in een andere plaats naar school moeten zijn veel geld kwijt. Ook is er de zorg dat bij eventuele sluiting van het zwembad niet alle ouders geld hebben om de kinderen steeds naar een andere plaats te rijden. Een respondent vraagt zich ook af of iedereen in de toekomst überhaupt nog wel een auto zal hebben. Er wordt ook getwijfeld over de aantrekkelijkheid van het gebied in de toekomst vanwege de slechte werkgelegenheid en leegstaande huizen. Op de vraag wat er aan het dorp verbeterd zou kunnen worden antwoordt respondent 5: *“Werkgelegenheid in ieder geval. Dat vind ik heel belangrijk. Want als jij je baan toch in de stad hebt wat moet je hier dan.”*

Over de woningen in het dorp antwoordt een respondent het volgende: R 3: *“Nou kijk je zit natuurlijk wel... Je hebt er wel mee te maken eh.. Ja, dat weet jij natuurlijk beter dan ik maar huizen die, die te koop staan.. je kan hier huizen zo kopen maar goed mensen die weg willen dat mag een wonder zijn als ze weg kunnen. En kijk eens naar dat plan hier. Het zou helemaal vol gebouwd worden. Dat is al jaren zo. Als er mensen voor waren was het hier allang volgebouwd.”*

Dit komt overeen met de door Dijkstal en Mans (2009) geconstateerde negatieve ontwikkelingen van krimp. Het sluiten van voorzieningen betekent lange afstanden tot voorzieningen en er is sprake van leegstand en het ontbreken van doorstroming in de woningmarkt. Door de dingen die ze horen en om zich heen zien gebeuren delen de inwoners van Leens en Westernieland deze zorgen.

Een ander punt dat zowel Haartsen en Venhorst (2010) als Dijkstal en Mans (2009) benadrukken is de kans op sociale segregatie. Onder de huurders heerst de angst dat het dorp op den duur alleen nog bestaat uit ouderen die geen bijdrage leveren aan de samenleving. R 5: *“Ligt aan houding overheid. Wordt nog steeds erg gecentraliseerd in de Randstad. Dat als jij buiten de Randstad iets wil .. dan ja. Nou kijk maar naar Drenthe voor oude mensen. Alles wat daar goed geboerd heeft komt nu weer terug. Nou en daar krijg je dus ook een verhoging van de gemiddelde leeftijd en dat krijg je hier ook want hier komen ook mensen terug. Die hebben een zak met geld want hun huis daar heeft goed verkocht. Toentertijd nog en die kunnen hier een bak van een huis kopen en verbouwen maar voor de rest komt er niets. Er komt niets van die mensen.”*

R 9: *“Als je zo’n dorp hebt zou je denken op een gegeven moment wordt het een bejaardendorp. Ik bedoel gewoon jongere mensen die krijg je hier niet meer. Er is geen school. Nou en meestal zijn het toch tweeverdieners als je jong bent. Als je een vast baan hebt ga je naar een dorp met een school. Nee, wat hier dan nog zit is allemaal wat hier geboren en opgegroeid is.”*

Een andere respondent maakt zich geen zorgen over de vergrijzing in het dorp juist vanwege de jongeren die terugkomen. Het gaat dan wel specifiek om jongeren die ook in het dorp zijn opgegroeid. R 8: *“Ja maar toch zie je ook weer dat de jongere mensen graag weer terug willen naar het dorp waar ze altijd gewoond hebben.”*

Ook anderen zien de toekomst van het dorp rooskleurig in en maken zich geen zorgen over de toekomst van het dorp. Een aantal respondenten geeft aan zich geen zorgen te maken omdat het wonen op het platteland een golfbeweging is. Ze zijn er van overtuigd dat er straks weer een tijd komt dat iedereen graag op het platteland wil wonen. R 8: *“Kijk je hebt toen die hoos meegemaakt dat iedereen naar het platteland wilde. Nou ja die golfbeweging zie je nou dat ze allemaal naar de stad willen. Nou dat krijg je straks wel weer andersom denk ik.”*

R 13: *“Het punt is hoeveel is het teruggelopen in 30 jaar. Nou laten we zeggen zoveel procent en dat trekken ze gewoon door maar zo simpel is het natuurlijk niet. Ik denk dat dat niet door te trekken valt.”*

Bewoners hebben ook aangegeven wat ze de plus- en minpunten van het dorp vinden, de verbeterpunten en hun favoriete plaatsen in het dorp. De antwoorden zijn uiteenlopend. Om deze reden zijn de antwoorden opgenomen in bijlage 6, Het dorp.

5.5 Verhuizen in toekomst

Een aantal huurders maakt zich zorgen over de toekomst van het gebied terwijl anderen juist positief gestemd zijn. Hoe denken ze over hun eigen toekomst? Blijven ze in het dorp wonen of hebben ze verhuisplannen?

De helft van de mensen zegt, zonder twijfel, in het dorp te blijven wonen. De reden is dat ze, zoals een respondent aangeeft, hun plekje hebben gevonden. Of zoals iemand het verwoord geen idee hebben waar ze anders heen zouden moeten gaan. Familie speelt ook een belangrijke rol. Dit speelt een zodanig grote rol dat zelfs mensen die wel willen verhuizen dat om deze reden niet doen. R 12: *“Nou mijn moeder is wel wat ouder en dat is wel één van de redenen dat ik hier blijf en dat ik niet op zoek ben naar wat anders.”*

Een aantal zegt het nog niet te weten. Het is voor deze mensen afhankelijk van wat de toekomst brengt op het gebied van werk en relaties. Sommige respondenten denken ook na over het ouder worden. Zo geeft iemand in Westernieland aan op latere leeftijd centraler te willen wonen in een plaats waar een winkel en een goede busverbinding is. Respondenten willen wel in een dorp blijven wonen. R 9: *“Nee niet in een stad ofzo wel in een dorp. Waar wel verbindingen zijn en winkels nog. Ja dat wel. Ik heb ook een tijd in Groningen gewerkt. Dan zijn we altijd blij als we weer thuis zijn. En vooral met dat warm weer enz. Ja, het gaat me daar allemaal.. dat gejakker allemaal.”*

Anderen geven juist aan uit het dorp weg te willen. Ze willen graag naar een grotere plaats verhuizen. R 12: *“Maar ik zie me hier niet nog 10 of 15 jaar wonen. Waarom niet? Om het dorpse. Ja, ik denk of ik wil juist dat ze (de kinderen) iets meer van de wereld meekrijgen. Dat blijft hier... niet iedereen natuurlijk. Ik kan niet iedereen over één kam scheren maar het blijft hier vrij klein. Alles wat een beetje buiten het dorp valt dat is vreemd of raar. Het is heel lastig om uit te leggen want er is ook niets mis mee hier maar ik wil ze toch wat breder.....”*

5.6 Conclusie

Met behulp van dit hoofdstuk kan de volgende deelvraag worden beantwoord: *Heeft wonen in een krimpgebied invloed op de ervaring van het creëren van een thuis?*

Krimp kan van invloed zijn op het creëren van een thuis. De respondenten waren allemaal gedwongen te verhuizen in verband met de sloop van hun huis. De één wordt in het dagelijks leven direct geconfronteerd met krimp en maakt zich zorgen over de toekomst. De ander zegt er weinig van te merken en ziet het allemaal niet zo somber in.

Ondanks dat mensen zeggen snel te wennen aan het feit dat faciliteiten verdwijnen, vinden ze het vervelend dat ze verdwijnen. Ze vinden dat hierdoor het dorp minder leefbaar wordt en dat het er voor zorgt dat mensen juist wegtrekken uit het dorp. Ook uit de vraag of mensen vaak verhuisd zijn en waar ze zich het meeste thuis hebben gevoeld blijkt dat het in de buurt hebben van faciliteiten van invloed is op het creëren van een thuis. Een aantal respondenten voelde zich het meeste thuis daar waar ze de faciliteiten binnen handbereik hadden.

De respondenten hebben het gevoel dat ze door de bevolkingskrimp geconfronteerd worden met verdwijnende faciliteiten. Wanneer respondenten gevraagd wordt of er bepaalde problemen in het gebied zijn die van invloed zijn op het woonplezier wordt krimp ook een aantal keren genoemd. Zo is deze maand de voetbalclub van Westernieland opgehouden te bestaan. Voor één van de

respondenten is dit van invloed op het creëren van een thuis. Hij verliest hiermee een sociaal netwerk dat veel voor hem betekende.

Om verschillende redenen maken bewoners zich zorgen om de toekomst van de dorpen. Ze vragen zich of huurwoningen wel zullen blijven bestaan in de dorpen omdat het voor mensen met een laag inkomen belangrijk is om in de buurt van voorzieningen te wonen. De vrees dat alleen lager opgeleide mensen in de dorpen achterblijven omdat de hogeropgeleiden wegtrekken vanwege het gebrek aan werkgelegenheid is hiermee wellicht ongegrond. Misschien trekken juist de lager geschoolde mensen weg omdat een dorp zonder faciliteiten niet leefbaar meer is. Of trekken ze allebei weg en blijven alleen de ouderen over? Eén van de zorgen van de bewoners is dan ook dat de dorpen ouderendorpen worden. Anderen maken zich geen zorgen over de toekomst omdat ze er van overtuigd zijn dat het om een golfbeweging gaat en dat wonen op het platteland vanzelf weer in trek komt.

Wat betreft hun eigen toekomst is een groot deel van de respondenten er van overtuigd in het gebied te blijven wonen. Slechts één iemand verwijst direct naar krimp en geeft aan op latere leeftijd meer in de buurt van voorzieningen te willen wonen. De rest heeft andere redenen of laat het afhangen van bijvoorbeeld toekomstig werk en/of relaties.

6. Terugblik op het herhuisvestingsproces

6.1 Inleiding

Aan het herhuisvesten van huurders in Nederland zijn strikte regels verbonden. Huurders hebben recht op compensatie maatregelen wanneer ze gedwongen moet verhuizen. Ten eerste hebben huurders recht op een vergelijkbare woning in grootte, type en huur. Ten tweede dienen ze een vergoeding te ontvangen voor de verhuiskosten en ten derde hebben ze recht op assistentie bij het zoeken naar een huis (Kleinhans, 2003). Om het proces te versnellen krijgen huurders een urgentieverklaring waarbij ze voorrang hebben op andere woningzoekenden. De urgentie is echter gelimiteerd in zoverre dat deze alleen geldig is bij een vergelijkbare woning (Kleinhans, 2003).

De meeste respondenten vonden het verschrikkelijk hun huis te moeten verlaten. Een verplichte verhuizing kan echter ook opgevat worden als een kans indien er al verhuisplannen zijn (Kleinhans, 2003). Voor sommige respondenten kwam de sloop dan ook goed uit. Er werd een beslissing voor ze genomen die ze zelf nog niet durfden te maken of voor zich uitschoven. Zo zijn twee respondenten naar een andere plaats verhuisd omdat het makkelijker is in verband met het woon-werk verkeer. Voor twee anderen was het net een duwtje in rug die ze nodig hadden.

In dit hoofdstuk zal bekeken worden hoe de huurders het proces van herhuisvesting hebben ervaren. Als eerste komt het slooproject in Leens aan de orde en vervolgens het project in Westernieland.

6.2 Leens

In Leens kregen de huurders een brief met de mededeling dat hun huis gesloopt zou worden en vervolgens hadden ze anderhalf jaar de tijd om wat anders te zoeken. Hoewel de geruchten al een hele tijd gingen was het voor de huurders onduidelijk wanneer de huizen daadwerkelijk gesloopt zouden worden. Hierdoor was het voor de huurders wel even schrikken toen de brief op de deurmat viel. Het was vooral de onzekerheid over hoe het verder zou gaan en wat er allemaal ging gebeuren waar ze het moeilijk mee hadden. R 2: *“Nou, we vonden het allemaal heel erg jammer. Er was al wel gezegd dit gaat een keertje ondersteboven maar goed dat wordt dan steeds uitgesteld. Dat hebben ze jaren terug al gezegd. En dan krijg je een brief. Nou dan schrik je eerst wel even.”*

R 3: *“Verschrikkelijk. Ja, waar moet ik dan heen? Ik denk ook, nu al? Nou goed en ik hoorde wel eens van medebewoners met het onderhoud.. ach we hebben net een nieuwe ketel gekregen. Dit duurt nog heel lang. Zo ver is het nog niet. Nee, en toen ging het dus wel heel snel. Ja, dus dat was geen pretje.”*

Twee van de bewoners waren erg verontwaardigd toen ze de brief ontvingen. Een voorbeeld hiervan is dat een bewoner haar douche wilde laten renoveren vanwege schimmelproblemen. De opzichter gaf aan dat ze dat niet meer deden omdat de woning binnen 10 jaar gesloopt zou worden. Hij kon alleen de lekkage verhelpen. Een week later zijn ze met de babykamer begonnen en net nadat deze klaar was ontvingen ze de brief terwijl de opzichter niets had gezegd. R 1: *“Nee maar dat was wel even zuur. Net nieuwe gordijnen. Helemaal leuk geverfd. En dan krijg je die brief. Verdorie zei ik tegen mijn vriend. Hebben we net geld in die babykamer gestopt.”*

Vrij snel na de brief is er een bijeenkomst geweest in de Pro Rege. Dit vonden de bewoners erg fijn. Ze zijn allemaal erg tevreden over de informatievoorziening van de Wierden en Borgen. Ook de contactpersoon bij Wierden en Borgen werd gewaardeerd. R 5: *“Eh ja ik vind het wel goed geregeld. Er was één vrouw die was het aanspreekpunt en ik had wel het idee dat zij wel heel sociaal was. Ja. Zij voelde wel in wat het voor iedereen betekende.”*

Ook over de keuzemogelijkheden zijn de huurders tevreden. Ze kregen urgentie en degene die het langste aan de van Iperensingel woonde kreeg de eerste keus. Zo zijn twee van de respondenten

naar de nieuwbouwhuizen bij de ijsbaan verhuisd. Niet iedereen vond dit een goede keus omdat de ze de huizen te groot of te duur vonden. Of omdat de huizen aan de rand van het dorp staan. Anderen hoorden dat er ergens een huis vrij stond en konden dit dan met de Wierden en Borgen regelen. Huurders vinden het jammer dat er weinig geschikte woningen zijn voor alleenstaanden in Leens en dat de nieuwe huizen die teruggebouwd worden aan de van Iperensingel duurder worden. Huurders hebben dus voordeel van de urgentieregeling maar worden beperkt in hun keuze door het aanbod van woningen en hogere huren.

6.3 Westernieland

In Westernieland waren de bewoners minder tevreden over de gang van zaken. Net als in Leens waren hier al geruchten dat de woningen gesloopt zouden worden. De sloop is ook officieel aangekondigd via een brief. Bewoners zijn tegen de sloop in opstand gekomen en hebben meerdere malen de krant weten te halen. In bijlage 7 zijn twee artikelen weergegeven die een impressie geven van de gebeurtenissen. Het officiële sloopbesluit was genomen in 2006 maar de huizen zijn pas veel later gesloopt. Zo heeft één van de huurders die naar de nieuwbouw is verhuisd pas in 2010 de sleutel gekregen.

De eerste reactie op de sloop was veelal hetzelfde als in Leens. Ze schrokken en de onzekerheid over wat er ging gebeuren heeft de bewoners erg aangegrepen. R 10: *“Heel stressvol. Je weet gewoon niet waar je aan toe bent. Mijn partner en ik waren net uit elkaar toen mijn zoon een jaar of 4 was. Dus ik woonde daar alleen en was alles net weer aan het opbouwen nadat we er zoveel jaren geleden waren komen wonen en dan krijg je te horen dat het gesloopt wordt maar je weet niet wanneer. Je weet niet op wat voor een termijn. Je weet niet waar je heen moet. Dat is niet duidelijk.”*

In Westernieland zijn de bewoners niet tevreden over de informatievoorziening. Er was veel onduidelijkheid en de bewoners voelden zich niet serieus genomen. R 10: *“Op dat moment niet goed. Nee heel onduidelijk. Er komt heel veel op je af. Het voelt gewoon niet goed. Je moet weg uit je huis en eh.. en als het dan heel zakelijk overkomt. Het is natuurlijk wel normaal dat ze zich zakelijk houden maar dat is qua afspraken. Dat snap ik wel maar je moet wel gewoon eerlijk zijn in wat je vertelt en duidelijk zijn in je informatie. Zo van dit gaat er gebeuren, zo lang heb je. Het duurde allemaal te lang. Je krijgt een brief van het wordt gesloopt en dan duurt het weer een tijd lang voordat je weer wat hoort of meer informatie krijgt.”*

R 13: *“Ja ik bedoel als ze daar gaan slopen dan wil je gewoon.. ja wat dan? Je wilt wel iets terug. Je wilt ook iets in de melk te brokkelen hebben over wat ze terug zetten en waar ze wat terug zetten. En dat.. ja aan de ene kant werd er net gedaan of je heel veel inspraak had maar achteraf gezien hebben we eigenlijk helemaal geen inspraak gehad.”*

Bewoners vinden dat het allemaal te lang geduurd heeft en dat het te lang gerekt is. Twee bewoners zijn naar een andere plaats verhuisd. De ene in verband met het woon-werk verkeer en de andere, een mevrouw op leeftijd, om dichterbij de voorzieningen te zijn. De anderen wilden perse in Westernieland blijven. Van de huurders die mee hebben gedaan aan het onderzoek is één respondent teruggegaan naar de nieuwbouw op de locatie van de oude woning. De anderen wilden dit niet vanwege de kosten of de grote van het huis en hebben zelf een andere woning in het dorp gevonden.

6.4 Conclusie

Iedereen ervaart het herhuisvestingsproces op een andere manier. De manier waarop mensen reageren op een verplichte verhuizing hangt mede af van de betekenis van thuis voor diegene. Alle huurders zijn in het begin geschrokken van de brief en de meeste huurders hadden in het begin veel moeite met de onzekerheid die de aangekondigde sloop met zich mee bracht. Hierover waren ze unaniem.

Een tweede factor die van invloed is op de ervaring van de herhuisvesting is de mate van tevredenheid met het huis. Zoals in de inleiding is aangegeven kan herhuisvesting ook een kans bieden mocht de huurder niet tevreden zijn met de huidige woning en al verhuisplannen hebben.

Een derde factor is dat huurders te maken krijgen met bepaalde voordelen en beperkingen (Kleinhans, 2003). Een belangrijk voordeel is een urgentieverklaring bij het zoeken naar een huis. Beperkingen zijn de barrières die de opties bij het zoeken naar een huis beperken zoals de beschikbaarheid van een gewenst huis en de informatievoorziening. Zowel in Leens als in Westernieland voelden huurders zich beperkt omdat ze het dorp liever niet wilden verlaten, maar ze het aanbod van alternatieve huurwoningen in het dorp beperkt vonden.

Wat betreft de informatievoorziening is er een groot verschil tussen de slooprojecten in Leens en Westernieland. Zijn in Leens de huurders over het algemeen tevreden, de bewoners in Westernieland vonden het niet toereikend. In het volgende hoofdstuk wordt gekeken welke factoren hier nog meer van invloed op zijn en hoe het herhuisvestingsproces in de toekomst verbeterd zou kunnen worden.

7. Herhuisvesting in de toekomst

In dit hoofdstuk wordt de laatste deelvraag beantwoord. Deze luidt als volgt: *Wat kunnen woningcorporaties doen om het proces van herhuisvesten te vergemakkelijken?*

Wat duidelijk naar voren komt is dat de bewoners van de van Iperensingel in Leens het hele sloopproces beter hebben ervaren dan de bewoners van de Addingalaan in Westernieland. In Westernieland heeft het voor de bewoners allemaal te lang geduurd. Omdat de huizen gesloopt zouden worden werd er geen onderhoud meer gepleegd. Huurders geven aan dat de bewoners uit zichzelf allemaal weggingen omdat er niets meer aan de huizen werd gedaan. Ze hebben het idee dat Wierden en Borgen hier op uit was omdat er ook huurwoningen in de andere straten in Westernieland vrijstonden. Ze geven aan dat het op den duur nog maar de vraag was of er überhaupt nieuwbouw zou komen. Wierden en Borgen zou het risico dat de nieuw te bouwen huizen ook leeg zouden komen te staan te groot vinden. De huurders vinden dat de Wierden en Borgen dit zelf heeft veroorzaakt door net zo lang te wachten totdat iedereen weg was. In het begin wilde iedereen wel blijven maar het heeft volgens de respondenten allemaal te lang geduurd.

Belangrijk voor woningcorporaties is om duidelijk en eerlijk te zijn over wat er wanneer gaat gebeuren. Zolang de sloop nog niet is aangekondigd is het belangrijk om de huizen te blijven onderhouden om leegstand en verloedering te voorkomen. Geen onderhoud meer plegen betekent ook onzekerheid over de toekomst voor de bewoners. Verder moet de sloop zodra het zeker is aangekondigd worden om te voorkomen dat mensen grote bedragen aan het huis uitgeven terwijl ze er niet lang meer zullen wonen. Ook moet de periode na de aankondiging tot de sloop kort worden gehouden om dezelfde redenen die zojuist genoemd zijn: leegstand en verloedering.

Vervolgens is het van belang dat er individuele hulp komt, aangepast aan de individuele wensen. De huurders vonden de contactpersoon bij de woningcorporatie erg behulpzaam maar er is meer hulp nodig. In overeenstemming met het onderzoek van Ekström (1994) en Kleinhans (2003) blijkt ook hier dat vooral oudere mensen extra hulp nodig hebben omdat zij meer moeite hebben met het verplicht verhuizen dan jongere mensen. De mate waarin mensen hulp nodig hebben verschilt. Om deze reden moet per huishouden worden nagegaan in hoeverre er hulp nodig is. Op deze manier kan er gericht hulp worden geboden door een medewerker van de woningcorporatie en wordt er geen tijd verspild aan huurders die geen hulp nodig hebben of die het niet willen (Allen, 2000). Hoewel vooral door de huurders in Leens de algemene bijeenkomsten zeer op prijs worden gesteld blijkt uit onderzoek van Kleinhans (2003) dat niet iedereen bij een bijeenkomst het gevoel heeft genoeg betrokken te zijn en de mogelijkheid te hebben een bepaalde controle te kunnen uitoefenen terwijl dit als een belangrijk punt wordt gezien om gedwongen herhuisvesting te kunnen verwerken. Dit komt ook naar voren in het citaat van respondent 13 in paragraaf 6.3. Ook hier blijkt weer het belang van de mogelijkheid tot individuele hulp. Het advies is dan ook om naast een bijeenkomst na te gaan wie van de bewoners individuele hulp op prijs stelt.

Omdat in krimpgebieden meerdere huizen worden gesloopt is het van belang duidelijk in kaart te brengen welke huizen dit zijn om te voorkomen dat dezelfde huurder twee keer met sloop te maken krijgt. Zodra mensen worden geherhuisvest dient dit gecontroleerd te worden. Het is zeer stressvol voor huurders om dit twee keer mee te moeten maken. In bijlage 8 staan alle tips op een rij. Hier zijn ook de specifieke tips van de huurders in opgenomen.

8. Conclusie

Bij verhuizing is er sprake van veranderende sociale netwerken en een veranderd gevoel van veiligheid en privacy. Ook de fysieke vorm van het huis en de mate waarin het huis eigen voelt hebben invloed op het creëren van een thuis. Bij een verplichte verhuizing is ook de veranderende locatie van belang gebleken. Hoewel nostalgie kan meespelen, blijkt dat bijna alle respondenten erg gehecht waren aan de locatie van het oude huis. Ze hebben moeite om aan de nieuwe locatie te wennen. Dit heeft overeenkomsten met de resultaten van het onderzoek van Livingston et al. (2010) waarbij aangegeven wordt dat wanneer iemand niet uit vrije wil op de nieuwe locatie arriveert het moeilijker is om aan de locatie te wennen.

Een vertrouwde omgeving, eigen meubels en spullen en bezigheden en routines helpen om het thuis gevoel te versterken. Huurders maken na herhuisvesting een thuis door veelal binnen hetzelfde dorp te verhuizen waardoor de omgeving vertrouwd blijft. Ook nemen ze zoveel mogelijk hun eigen meubels en spullen mee waardoor het nieuwe huis sneller als thuis voelt. Huurders kunnen hierbij belemmerd worden door de fysieke structuur van het huis waardoor sommige dingen niet passen en vervangen moeten worden. Goed contact met burens is ook van belang bij het creëren van een thuis. Dit zorgt voor een comfortabel en veilig gevoel in de buurt. Aangekomen in hun nieuwe huis proberen de huurders hun privacy zo goed mogelijk te waarborgen. Door uit het (toe) zicht van anderen te zijn wordt het thuis gevoel versterkt.

Krimp is ook van invloed gebleken op het creëren van een thuis. Leens is aangewezen als hoofddorp van de gemeente De Marne en er is een nieuw winkelcentrum in aanbouw. Voor huurders in Westernieland is het moeilijk om te zien dat er zoveel geld in Leens wordt gestopt terwijl bij hun niets wordt gedaan. In Westernieland geven ze aan nooit in Leens boodschappen te doen omdat het te ver uit de richting is. Sommige respondenten worden persoonlijk geconfronteerd met de gevolgen van bevolkingskrimp waardoor sociale netwerken uiteenvallen en het creëren van een thuis wordt bemoeilijkt. Zowel in Leens als Westernieland worden huurders geconfronteerd met verdwijnende faciliteiten en merken ze dat hun dorp hierdoor minder leefbaar wordt. Verschillende respondenten geven aan dat het in het bijzonder voor mensen met een laag inkomen steeds moeilijker wordt om in een dorp als Westernieland te wonen. Ze moeten voor alles ver weg en dit maakt alles erg duur.

Het herhuisvestingsproces wordt door iedereen anders ervaren. Wel hadden alle respondenten moeite met de onzekerheid die de sloop in eerste instantie met zich meebracht. In Leens is het herhuisvestingsproces een stuk beter ervaren als in Westernieland. Om leegstand en verloedering te voorkomen is het belangrijk dat woningcorporaties in de toekomst huizen blijven onderhouden zolang de sloop nog niet aangekondigd is en moet de periode na aankondiging van de sloop zo kort mogelijk gehouden worden. Verder is het van belang om per huishouden te inventariseren in hoeverre er individuele hulp nodig is. Ten slotte moet in kaart gebracht worden welke huizen nog meer gesloopt gaan worden in krimpgebieden om herhaling van het herhuisvestingsproces voor de huurders te voorkomen.

In dit onderzoek is bestudeerd hoe huurders hun nieuwe omgeving tot een thuis maken na herhuisvesting in een krimpgebied. Huurders weten, met uitzondering van één respondent, uiteindelijk hun nieuwe huis weer tot een thuis te maken. Uit dit onderzoek is gebleken dat herhuisvesting en krimp beide van invloed zijn op het maken van een thuis. Beide aspecten werken vertragend op het proces van het creëren van een thuis. Respondenten missen de oude locatie van de woning en bepaalde faciliteiten maar geven aan dat het op den duur wel weer went. Doordat dorpen zoals Westernieland steeds minder leefbaar worden bestaat het risico dat zowel herhuisvesting en krimp in de toekomst niet alleen een vertragende werking hebben op het creëren van een thuis maar ook een negatieve invloed krijgen.

9. Verder onderzoek.

Kennis van sociale implicaties van herhuisvesting in Nederland is tot nu toe nog beperkt (Kleinhans, 2003). Met het oog op de fysieke transformatieopgave in krimpgebieden zijn in dit onderzoek deze implicaties onderzocht. Allerlei tips zijn gegeven om het herhuisvestingsproces te versoepelen. In dit onderzoek is echter naar voren gekomen dat locatie een grote rol speelt bij gedwongen herhuisvesting. Verder onderzoek is nodig naar het belang van de locatie van de woning bij herhuisvesting. Indien het belang wederom wordt bevestigd kunnen woningbouwcorporaties hier, bij het helpen zoeken naar een nieuwe woning, extra aandacht aan besteden.

Sociale segregatie wordt gezien als één van de mogelijke consequenties van krimp (Haartsen en Venhorst, 2010; Dijkstal en Mans, 2009). Eén van de zorgen is dat hogeropgeleiden wegtrekken in verband met het gebrek aan werkgelegenheid en dat kansarmen, laaggeschoolden en ouderen achterblijven. Verschillende respondenten geven echter aan dat het voor mensen met een laag inkomen steeds moeilijker wordt om in dorpen met bevolkingskrimp te blijven wonen. Meer onderzoek op dit gebied is gewenst gezien woningcorporaties hier met het aanbod van huurwoningen rekening mee dienen te houden.

Er wordt gehoopt dat onderzoekers de sociale implicaties van krimp verder zullen onderzoeken. Omdat buiten de fysieke opgave die bevolkingskrimp met zich meebrengt het van groot belang is de sociale implicaties verder in beeld te brengen.

Referenties

- Aedes. (2007). *Dutch social housing in a nutshell*. Hilversum: Aedes vereniging van woningcorporaties.
- Allen, T. (2000). Housing renewal—doesn't it make you sick? *Housing Studies*, 15, 443–461.
- Blunt, A. & Varley, A. (2004). Geographies of home: introduction. *Cultural Geographies*, 11, 3-6.
- Blunt, A. & Dowling, R. (2006). *Home*. London: Routledge.
- Burgess, R. (1984). *In the field: an introduction to field research*. In: Flowerdew, R. & Martin, D. (2005). *Methods in Human Geography*. Essex: Pearson Education Ltd.
- Clampet-Lundquist, S. (2010). "Everyone had your back": Social ties, perceived safety, and public housing relocation. *City & Community*, 9,1.
- Dalen, H.P. van & Henkens, K. (2011). Who fears and who welcomes population decline? *Demographic research*, 25, 13, 437-464.
- Dayaratne, R. & Kellett, P. (2008). Housing and home-making in low-income urban settlements: Sri Lanka and Colombia. *J Hous and the Built Environ*, 23, 53-70.
- Depres, C. (1991). The meaning of home: literature review, directions for future research. *Journal of Architectural and Planning Research*, 8, 2, 96-115.
- Depuis, A. & Thorns, D.C. (1998). Home, home ownership and the search for ontological security. *The editorial board of the sociological review*.
- Dijkstal, H. & Mans, J.H. (2009). *Krimp als Structureel Probleem*. Rapportage Topteam Krimp voor Groningen. Werkendam: AVANT GPC.
- Duin, C. van & Garssen, J. (2011). Bevolkingsprognose 2010–2060: Sterkere vergrijzing, langere levensduur. *Bevolkingstrends*: 16-23.
- Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, theory and society*, 21, 128-138.
- Ekkers, P. & Helderma, J. K. (2010). *Van volkshuisvesting naar woonbeleid*. Den Haag: Sdu Uitgevers bv.
- Ekström, M. (1994). Elderly people's experiences of housing renewal and forced relocation: social theories and contextual analysis in explanations of emotional experiences, *Housing Studies*, 9, 369–391.
- Eyles, J. (1988). Interpreting the geographical world: qualitative approaches on geographical research. In: Flowerdew, R. & Martin, D. (2005). *Methods in Human Geography*. Essex: Pearson Education Ltd.
- Flowerdew, R. & Martin, D. (2005). *Methods in Human Geography*. Essex: Pearson Education Ltd.

- Gemeente De Marne. (2012). *De dorpen van De Marne*. Geraadpleegd op 18-06-2012 via http://www.demarne.nl/wonen_en_leven/de_dorpen.
- Gurney, C. (2000a). Accommodating bodies: the organization of corporeal dirt in the embodied home. In: "I ain't been to heaven yet? Living here, This is heaven to me": Public housing and the making of home in Inner Newcastle. *Housing, theory and society*, 24, 3, 207-228.
- Gurney, C. (2000b). Transgressing private-public boundaries in the home: a sociological analysis of the coital noise taboo. *Venereology*, 13(1), 39-46.
- Haan, P. de (1983). *Onroerend-goedrecht. Dl. A. Bestemming*. Deventer: Kluwer.
- Haartsen, T. & Venhorst, V. (2010). Planning for decline: Anticipating on population decline in the Netherlands. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 101, 2, 218-227.
- Jong, A. de & Duin, C. van (2010). Regionale prognose 2009-2040: vergrijzing en omslag van groei naar krimp. In: Verwest, F. & Dam, F. van (Red.), *Van bestrijden naar begeleiden: demografische krimp in Nederland. Beleidsstrategieën voor huidige en toekomstige krimpregio's* (pp.35-46). Den Haag/Bilthoven: Planbureau voor de leefomgeving (PBL).
- Keller, J. (2011). Experiences of Public Housing Residents Following Relocation: Explorations of Ambiguous Loss, Resiliency, and Cross-Generational Perspectives, *Journal of Poverty*, 15, 2, 141-163.
- Kleinhans, R. (2003). Displaced but still Moving Upwards in the Housing Career? Implications of Forced Residential Relocation in the Netherlands, *Housing Studies*, 18, 4, 473-499.
- Livingston, M., Bailey, N. & Kearns, A. (2010). Neighbourhood attachment in deprived areas: evidence from the north of England. *J house and the built environ* 25, 409-427.
- Mallet, S. (2004). Understanding home: A critical review of the literature. *The sociological review* 52 (1), 62- 89.
- Mann, P.H. (1954). "The Concept of Neighborliness" *American Journal of Sociology*. 60, 163-168.
- Massey, D. (1992). "A Place Called Home". *New Formations* 7, 3-15.
- Massey, D. (1995). "The conceptualization of place". In: Easthope, H. (2004). A place called home. *Housing, theory and society*, 21, 128-138.
- Mee, K. (2007). "I ain't been to heaven yet? Living here, This is heaven to me": Public housing and the making of home in Inner Newcastle. *Housing, theory and society*, 24, 3, 207-228.
- Oakes, T.S. & Price, P.L. (2008). *The cultural geography reader*, London: Routledge.
- O'Leary, Z. (2010). *The essential guide to doing your research project*. London: Sage publications Ltd.
- Peel, M. (2000). Between the houses: neighbouring and privacy. In: Mee, K. (2007). "I ain't been to heaven yet? Living here, this is heaven to me": Public housing and the making of home in Inner Newcastle. *Housing, theory and society*, 24, 3, 207-228.

Perkins, H. & Thorns, D. (2003). The making of home in a global world: Aotearoa? New Zealand as an exemplar, in: Mee, K. (2007). "I ain't been to heaven yet? Living here, this is heaven to me": Public housing and the making of home in Inner Newcastle. *Housing, theory and society*, 24, 3, 207-228.

Priemus, H. (2001). Poverty and housing in the Netherlands: a plea for tenure-neutral public policy. *Housing Studies*, 16, 277-289.

Priemus, H. (2003). Dutch Housing Associations: Current Developments and Debates, *Housing Studies*, 18:3, 327-351.

Provincie Groningen. (2011a). Voortgangsrapportage Provinciaal Actieplan Bevolkingsdaling 2011-2013. Geraadpleegd op 19-06-2012 via http://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Downloads/Kijk_op_Krimp_juni_2011.pdf.

Provincie Groningen. (2011b). Kijk op krimp in Groningen. Geraadpleegd op 18-06-2012 via http://www.provinciegroningen.nl/fileadmin/user_upload/Documenten/Downloads/factsheet_november_2011.pdf.

Provincie Groningen. (2012). Krimp. Geraadpleegd op 18-06-2012 via <http://www.provinciegroningen.nl/actueel/dossiers/krimp/>.

Reher, D.S. (2007). Towards long-term population decline: A discussion of relevant issues. *European Journal of Population* 23(2): 189-207.

Rose, G. (2003). Family photographs and domestic spacings: a case study. *Transactions*. 28, 5-18.

Silverman, (1993). Onbekend. In: Flowerdew, R., & Martin, D. (2005). *Methods in Human Geography*. Essex: Pearson Education Ltd.

Smeets, J. en Dogge, P. J. C. (2007). Housing Associations, Competences and Strategic Sourcing: The Case of Trudo Housing Association, *Housing, Theory and Society*, 24, 1, 49-62.

Somerville, P. (1992) "Homelessness and the Meaning of Home: Rooflessness or Rootlessness. Onbekend.

Rijksoverheid. (2012). *Bevolkingsdaling en woningmarkt*. Geraadpleegd op 03-05-2012 via <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bevolkingsdaling/bevolkingsdaling-en-woningmarkt>

Verwest, F. & Dam, F. van (2010). *Van bestrijden naar begeleiden: demografische krimp in Nederland. Beleidsstrategieën voor huidige en toekomstige krimpregio's*. Den Haag/Bilthoven: Planbureau voor de leefomgeving (PBL).

Wierden en Borgen. (2012). Woningstichting Wierden en Borgen. Geraadpleegd op 15-06-2012 via <http://www.wierdenenborgen.nl/wierdenenborgen>

Bijlagen:

Bijlage 1: Interviewvragen

Achtergrond

Wat is uw geboorteplaats?
Hoe is de samenstelling van uw gezin?
Hoe oud bent u?
Wat voor opleiding heeft u gedaan?
Wat voor werk doet u?
In welke plaats werkt u?

Herhuisvesting

Hoe lang geleden bent u verhuisd?
Hoe lang van te voren heeft u te horen gekregen dat uw huis gesloopt ging worden?
Weet u waarom uw huis is gesloopt?
Hoe voelde u zich toen u hoorde dat u moest verhuizen?
Heeft u keuze gehad naar welke buurt of dorp u kon verhuizen?
Wat vond u van de keuzemogelijkheden?
Heeft u keuze gehad in welk huis u kon kiezen?
Wat vond u van de keuzemogelijkheden?
Hoe vond u de informatie voorziening vanuit de woningcorporatie?
Wat vindt u dat er beter had gekund?
Bent u tevreden met uw huidige woning?
Wat vindt u de pluspunten van het huis?
Wat vindt u er minder leuk aan?
Voelt uw nieuwe huis als thuis? Waardoor?

Elementen in huis / persoonlijk maken

Moest er veel aan het nieuwe huis gebeuren? Moest u veel klussen?
Heeft u uw vorige meubels allemaal meegenomen of heeft u veel dingen nieuw gekocht?
Heeft u uw huis weer in dezelfde stijl ingericht?
Heeft u bijvoorbeeld dezelfde kleuren verf gebruikt of heeft u het helemaal anders gedaan?
Wilde u dat uw nieuwe huis er min of meer hetzelfde uitzag of juist anders en waarom?
Bent u gehecht aan bepaalde dingen in huis die u in het nieuwe huis weer heeft neergezet?
Zou u zich ook thuis voelen zonder deze spullen?
Hoe heeft u uw huis verder persoonlijk gemaakt?
Wat heeft u nog meer gedaan om u thuis te voelen in uw nieuwe huis?

Wat vindt u belangrijk aan een thuis? (De omgeving, faciliteiten (sport, werk etc.), sociale netwerk, gewoonten, dagelijkse leven, bepaalde plaatsen, geluiden/muziek/geur)
Wat voor gevoelens associeert u met thuis?
Is het voor u belangrijk om u thuis te voelen? Waarom wel of niet?
Voelt u zich hier thuis?
Heeft het lang geduurd om u hier thuis te voelen?
Heeft u wel eens het gevoel terug te willen naar uw oude huis?

Eerdere woonervaringen

Heeft u altijd gehuurd of heeft u ook in een koopwoning gewoond?
Heeft u altijd in het Noorden gewoond of ook ergens anders?
Bent u al vaak verhuisd in uw leven?

Als u terug kijkt. In welke woning voelde u zich het meeste thuis? Waardoor komt dit? (bepaalde ervaringen)?

Creëren thuis en krimp.

Bent u tevreden met het dorp?

Wat zijn de pluspunten van het dorp?

Wat zijn de nadelen?

Bent u tevreden met de straat/ buurt?

Wat zijn de pluspunten van de buurt?

Wat zijn de nadelen?

Wat zijn voor u de belangrijkste kenmerken van het dorp/gebied?

Zijn er bepaalde problemen in het gebied die van invloed zijn op uw woonplezier?

Merkt u ook dat er faciliteiten verdwijnen?

Mist u bepaalde faciliteiten in het dorp? Winkels? Sport?

Doet u boodschappen in de wijk / dorp of elders?

Sport u in het dorp of elders? Lid van een sportclub in het dorp?

Worden er activiteiten georganiseerd in de wijk? Zo ja, doet u hier aan mee?

Deed u dit wel / ook in uw oude wijk/dorp?

Zijn er ontmoetingsplaatsen in het dorp (bijv. dorps huis) en maakt u hier gebruik van?

Heeft u favoriete plekken in het dorp/de buurt?

Zijn er andere plaatsen in de omgeving waar u graag komt? Waar u graag tijd doorbrengt?

Voelt u zich thuis in het dorp? Waarom wel/niet?

Hoe ziet u de toekomst van het dorp/gebied?

Wat zou er volgens u verbeterd/anders kunnen worden in het dorp?

Blijft u hier wonen of bent u van plan te gaan verhuizen in de toekomst?

Hart

Kende u al mensen in het nieuwe dorp/buurt voordat u verhuisde? Wat betekende dit voor u?

Hoe is het contact met de burenen?

En met andere mensen uit de wijk?

Heeft u veel nieuwe mensen leren kennen?

Wat vindt u van de burenen/buurtgenoten?

Zorgen zij ervoor dat u zich thuis voelt?

Heeft u vrienden of familie in de buurt wonen?

Moest u erg wennen toen u hier kwam wonen? Waaraan?

Voelt u zich thuis in de buurt?

Heeft u wel eens het gevoel terug te willen naar uw oude buurt/dorp?

Heeft u nog contact met uw oude burenen?

Privacy

Heeft u te maken met burenen overlast? Herrie/inkijk/stank anders?

Voelt u zich veilig in de buurt waar u woont?

Voelt u zich veilig in uw nieuwe huis?

Bijlage 2: Afsprakenoverzicht

Interview	Slooproject	Locatie	Datum	Tijd
1	Leens	Leens	16-05-2012	20.00
2	Leens	Leens	18-05-2012	10.00
3	Leens	Leens	18-05-2012	11.45
4	Leens	Leens	18-05-2012	13.30
5	Leens	Leens	18-05-2012	15.15
6	Leens	Bedum	20-05-2012	14.00
7	Leens	Leens	23-05-2012	13.00
8	Westernieland	Westernieland	25-05-2012	10.00
9	Westernieland	Westernieland	25-05-2012	11.30
10	Westernieland	Westernieland	25-05-2012	13.00
11	Westernieland	Eenrum	25-05-2012	15.30
12	Leens	Leens	29-05-2012	20.00
13	Westernieland	Westernieland	31-05-2012	14.00
14	Westernieland	Baflo	06-06-2012	21.30

Bijlage 3: Brief aan de huurders

Lijst Van Iperensingel 7 t/m 43 m.u.v. nr.25

De heer/Mevrouw/Familie
straat
9900 AA

Bedum, 10 mei 2012

kenmerk:
beh. door: dhr. M.B. Griede
onderwerp: afstudeeronderzoek

Geachte heer, mevrouw,

In 2009 heeft u bericht ontvangen dat Wierden en Borgen een sloopbesluit heeft genomen voor uw voormalige woning aan de Van Iperensingel. Daarop volgde uiteindelijk een verhuizing naar uw huidige woning.

In het kader van een afstudeeronderzoek heeft Lya Buitenkamp ons gevraagd om interviews te houden onder mensen die door sloop hun woning moesten verlaten. Lya studeert culturele geografie aan de Rijksuniversiteit van Groningen.

Ook voor Wierden en Borgen is het goed om te weten hoe het hele proces voor onze huurders is geweest. Daarom willen wij u vragen om uw medewerking te verlenen aan dit onderzoek. Lya zal de komende week telefonisch contact met u opnemen om een afspraak voor een interview te maken.

Vertrouwende u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groet,

R.T. Kramer
Algemeen directeur

Bijlage 4: Toestemmingsformulier

Toestemmingsformulier

Ik, ..., stem toe deel te nemen aan een onderzoek uitgevoerd door Lya Buitenkamp.

Ik ben op de hoogte, dat deelnemen aan het onderzoek volledig vrijwillig is. Ik hoef niet alle vragen te beantwoorden en ik kan ieder moment besluiten te stoppen met het interview.

1. Het onderwerp van het onderzoek: Het creëren van een thuis na herhuisvesting in een krimpgedebied
2. Manier van onderzoek: Interview
3. Er zal geen schade worden ondervonden of andere nadelige gevolgen worden ervaren doormiddel van het onderzoek.
4. De gegevens zullen vertrouwelijk en anoniem behandeld worden. Deelnemers kunnen niet herkend worden in de verslaglegging.
5. Indien bepaalde zaken onduidelijk zijn over het onderzoek zal de onderzoeker alle vragen hierover beantwoorden.

Onderzoeker.....

Datum: 2012

Deelnemer.....

Datum: 2012

Bijlage 5: Plus en minpunten van het nieuwe huis

Bijna alle respondenten hebben antwoord gegeven op de vraag wat ze de plus en minpunten vinden van hun nieuwe huis. Sommige verwijzen echter niet naar het huis zelf maar naar bijvoorbeeld de locatie of de burens. Van sommige respondenten is het antwoord letterlijk opgenomen als een citaat. Van anderen is een korte samenvatting (erbij) gegeven.

Voordelen

R 3: "Het is groot. Lekker ruim. De kamer is gewoon heel ruim. Ja, alles is ruim. En een vaste trap naar de zolder. Geweldig, en de zolder is hoogbouw. Iedereen die hier komt is hier heel jaloers op."

R 4: "Ik woonde hier net en ik kreeg gelijk allemaal nieuwe ramen er in en een nieuwe voordeur. En daarnaast, onder, kwam een stukje isolatie. Boven is er thermopane in gekomen. Ja, goed geregeld. En qua warmte is dit ook veel beter. Ja, oude huizen dat tocht. Ik zat daar op bijna 2000 kuub gas."

R 5: "Pluspunten vind ik eh... nou het is heel compact haha. Als ik het pad op kom dan kom je een beetje in je eigen dorpje zeg maar en eh voordeel... houten kozijnen hier (tocht niet)."

R 7: "Ruim, grote tuin. Jawel hoor er zijn nog wel wat dingen wat je anders en beter had gewild maar we zijn wel tevreden."

R 12: "Eh, nou pluspunt is gewoon de grootte van het huis, de isolatie, de warmte, veel minder stookkosten."

R 8: "Eigenlijk alles. We hebben een slaapkamer beneden. En het huis is op de noordkant. Dat is helemaal ideaal."

R 9: "Nou er is mooie kastruimte en een mooie vliering boven. Dat is allemaal wel.. ja we kunnen wel zeggen twee onder één kap maar we woonden daar ook op de hoek dus daar hadden we ook geen last van."

R 10: "Nou ja vrijstaand wonen, uitzicht. Ik zie reeën rennen. Contact met de burens als ik het wil en als ik het niet wil dan heb ik privacy."

R 13: Ze zitten heel erg privé. De woonkamer kijkt uit over de achtertuin.

R 14: Meneer vindt het ideaal dat hij op 3 minuten loop afstand van de trein woont. Hij noemt verder geen directe voordelen aan het huis zelf.

Nadelen

R 2: "Ja ach weet je wat het is. Ik kon daar zo de deur uit. De fiets stond naast de deur want ik ben nogal een vlieger. Ik kan me niet zo goed bedaren eigenlijk maar nee dat mis ik hier eigenlijk. Nou op den duur went dat ook wel."

R 3: "Ja, de deuren vind ik heel erg hoog. En overal hele dikke gleuven onder de deur. Ja, ik heb wel de indruk dat de laatste restjes wel heel snel afgemaakt zijn." Verder geeft mevrouw aan dat de ramen lastige afmetingen hebben. Alles moest op maat gemaakt worden en dat was erg duur.

R 5: "Nadeel is inderdaad dat het vrij klein is haha. Nou ja dat is leuk en niet leuk. Ik bedoel met schoonmaken ben je in een uur erdoor heen. Nadeel is van je wilt wel eens wat. Je bent heel beperkt. Ja, beperkt in hoe je het indeelt."

R 6: "Nou de nadelen hier is dat het huis heel erg vochtig is. En eh ja dat er eigenlijk weinig aan gedaan wordt bij de woningbouw. En dan krijg ik dan nieuwe kozijnen en nieuw glas, boven. Dus daar ben ik wel blij mee maar dan heb ik hiernaast een hokje en die is juist heel vochtig."

R 7: M: "eh.. nadelen ja. Je kan merken de wonings zijn ruim 40 jaar oud. Niet zo geïsoleerd hè."

R 12: "En de nadelen vind ik af en toe de locatie wel. Het is wel heel ver buiten het dorp. En de locatie, hoe je er komt, vind ik ook onhandig. De locatie en eh ik had ook verwacht dat er sneller huizen bijgebouwd zouden worden."

R 8: "Nou het enige nadeel is dat ik geen afvoer in mijn washok heb."

R 10: "Nadelen, ja het is gewoon een beetje een oud huis. Het is ja, achterstallig onderhoud."

R 13: De tuin is minder geschikt voor een moestuin in vergelijking met de tuin bij het oude huis. Dit vinden ze jammer.

R 14: Meneer vindt het huis erg klein.

Bijlage 6: Het dorp

Leens

Pluspunten

R 1: Ze vindt het een gezellig dorp

R 2: "Nou eigenlijk is alles goed naar mijn zin." Ze vindt het een voordeel dat alles in de buurt zit (winkels e.d.)

R 3: "Ja ik vind het een heerlijk dorp. Een leuk dorp, gezellig."

R 4: "De meesten ken je dus dan hoeft je niet ergens anders heen. Ja, verder is hier alles wel. Zwembad, voetbalvereniging. Ik noem maar op."

R 5: Het voordeel vindt ze dat ze haar werk in Leens heeft.

R 7 V: "Vervoer, de bus, fietspad." M: "Je kunt alle kanten op ja." V: "De vrijheid."

R 12: "Voordelen? Nee, ik denk niet dat er veel voordelen zijn vergeleken met andere dorpen. Ik kan eerder de nadelen opnoemen denk ik dan de voordelen."

Minpunten

R 1: Er worden weinig activiteiten georganiseerd.

R 5: Mevrouw vindt het een nadeel dat het erg kerkelijk is. Het wordt niet gewaardeerd als je op zondag dingen doet.

R 7: "Nee niet speciaal. Nee, ach nee het is zoals... Als je je een beetje aanpast aan de mensen (i.v.m. geloof)."

R 12: Er is weinig te doen voor kinderen. Er zijn geen voorzieningen voor kinderen zoals een basketbalveldje of een grote speeltuin. Ze is onder andere naar Leens verhuisd omdat er een groot multifunctioneel centrum zou komen voor kinderen maar deze is er nooit gekomen. Ook de bouw van het winkelcentrum duurt erg lang. In het begin was het voor haar erg moeilijk, alleen met twee kinderen.

Westernieland

Pluspunten

R 8: "Eh ja.. we zijn gewend dat er geen winkels zijn. Ik ben niet anders gewend. Ik ben in een dorp opgegroeid. Ik vind het heerlijk." Onderzoeker: "Wat vindt u zo fijn aan het wonen in een dorp?"

R 8: "De rust en de ruimte en altijd wind om je hoofd."

R 9: "En de pluspunten zijn... je kent elkaar allemaal en je helpt elkaar allemaal. Je staat voor elkaar klaar als er wat is. Zulk soort dingen. Ja, ja en je hebt hier ook niet echt een verschil van die categorie of die categorie. Het is gewoon jong en oud helpt elkaar."

R 10: "Ja pluspunten eh nou ja de.. het saamhorig voelen zeg maar. Dat heb ik nog meer met het wijkje als met het dorp zeg maar. We hebben met zijn allen ook dat hele koop en sloop. Dat heb je hier ook meegemaakt. De saamhorigheid van.. iedereen staat hier voor elkaar klaar. Ook een voordeel vind ik dat als je niet.. ik ben niet zo verenigingsmens en dergelijke. Ik hoef niet zo de deur plat te lopen en ik verwacht het ook niet bij iemand anders. En dat hoeft hier ook niet. Ze vragen je wel zo van hè en leuk maar het is niet zo van je moet ergens bij zitten om er bij te horen of zo. Zo'n dorp is het niet. Het is niet van klieken. Een beetje vrijheid, blijheid. Leven en laten leven."

R 13: "Nou de pluspunten zijn gewoon dat het heerlijk rustig is. 's Nachts is het gewoon heerlijk stil. Je kan de spreekwoordelijke naald horen vallen. Er zit geen doorgaande weg in de buurt, er is geen trein in de buurt. . Ja, maar ja ik vind het voordeel ook dat mensen je kennen. Want ook al ga ik dan niet met heel veel mensen om.. je kent heel veel mensen van gezicht. Heel vriendelijk weet je wel. Hand opsteken."

Minpunten

R 8: Zowel de straat als de speeltuin moet opgeknapt worden. Ze vertelt over de commissies die geld inzamelen en fondsen aanschrijven.

R 9: "Ja de nadelen vanzelf dat er geen winkels meer zijn en dat je toch afhankelijk bent van het openbaar vervoer."

R 10: Nadelen: Het openbaar vervoer. Geen winkels in dorp.

R 13: “Er zijn niet zoveel nadelen. Ja, je moet wat verder weg voor het openbaar vervoer. We hebben een tijdje geen auto gehad en dan.. dat maakt het moeilijk hier.”

Bedum

R 6: “Ja voordelen het openbaar vervoer, de winkels, dichterbij het werk. Ja, en de nadelen toch dat je verder bij je familie vandaan woont. Het is niet heel ver natuurlijk maar hè...”

Eenrum:

R 11: “Ja er is hier genoeg te doen.” Onderzoeker: “En zijn er nog andere voordelen?” R 11: “Nou ik ben hier tevreden. Ik heb alles bij de hand.” Mevrouw noemt geen nadelen.

Baflo

R 14: De pluspunten vindt hij de winkel en de spoorweg. Als nadeel noemt hij dat de wegen erg slecht zijn.

Verbeterpunten voor het dorp

Leens

- Meer activiteiten organiseren.
- Meer samen zijn. Dat de mensen van de verschillende kerken meer tot elkaar komen.
- Meer bankjes langs fiets- en wandelpaden.
- Meer werkgelegenheid creëren.
R 5: “Als ik hier mijn werk niet had dan woonde ik hier ook niet hoor.”
- Meer woningen voor eenpersoonshuishoudens.
- Meer voorzieningen en woningen voor ouderen.
- Beter openbaar vervoer.
- Voorzieningen voor kinderen zoals een crossveldje.

Westernieland

- Verbeteren wegen (gaten in de weg). Hetzelfde geldt voor Baflo.
- Verkeersveiligheid voor kinderen verbeteren.
- Fietspaden langs de grote wegen maken.

Bedum/ Eenrum

- Geen verbeterpunten

Favoriete plaatsen in het dorp en/of omgeving

Leens

R 1: “Nou als ik lekker met mijn zoontje ga wandelen dan ga ik naar Verhildersum. Daar heb je geitjes enz. Een soort bosje met een schelpenpad. En nee, verder heb ik niet echt iets in het dorp. Ja het hertenkamp is wel leuk maar verder heb ik als volwassene niet echt.. nee.”

R 2: “Ja, het zwembad (Mevrouw gaat elke dag zwemmen).”

Omgeving: “Nou nee. Nee, ik ben helemaal geen uitgaander. Ik ga wel fietsen. Bijvoorbeeld een rondje Wehe rond. Ongeveer 10 kilometer is dat.”

R 3: “Dorp.. nee. Ja, de omgeving is heel leuk. Ik wandel en fiets heel veel in de omgeving langs de bollenvelden en koolzaadvelden.”

R 4: “Ja bij de voetbalvereniging en hier verderop is een kroeg daar kom ik alleen zaterdag. In de omgeving verder niet.”

R 5 In dorp: bij buurvrouw verderop en op haar werk. In omgeving: Lauwersoog. Of om het dorp lopen.

R 7: In het dorp zijn de favoriete plaatsen van meneer zijn volkstuin en de begraafplaats. De grafzerken interesseren hem en dan vooral hoe en door wie ze zijn gemaakt.

Over de omgeving zegt hij: "Ook wel, ook wel eh.. Schouwerzijl of Houwerzijl, Ulrum en Zoutkamp. Ik vind het allemaal wel mooie stadjes allemaal wel."

R 12: "Ja dan zou het eerder de omgeving van Lauwersoog zijn. Het is niet dat ik hier in het dorp gezellig een wandelingetje ga maken. Het is meer buiten het dorp."

Westernieland

R 8: "Nee eigenlijk niet. Nee. Nou ja, het dorps huis kom ik geregeld."

R 9: "Nee ja waar ik graag kom is hier gewoon. In de tuin en zo wat. En waar ik dan heen ga is naar de speeltuin of bij de geitjes even kijken."

R 10: "Eh mijn favoriete plekjes eh nou mijn thuis natuurlijk. Eh, en eh.. in het dorp vind ik het haventje en het watertje, de Maren noemen ze dat geloof ik. Dat loopt helemaal naar Pieterburen, Zoutkamp en weet ik het wat. Met mijn zoontje een beetje varen. Eh op de dijk. Lekker uitwaaien tussen de schapenkeutels en schapen. Naar eb en vloed kijken. Ja, dat vind ik geweldig."

R 13: V: "Ja kijk het wad is voor ons natuurlijk eh. Ik vind het wad wel bijzonder. Ik kan niet zeggen dat ik er zo vaak kom maar ik vind wel dat je hier aan het eind.. ja dat vind ik wel bijzonder en voor de rest.. Ja, zo groot is het dorp niet om er speciale plekken te hebben."

M: "Het is allemaal vrij kaal natuurlijk. Er zijn wel mooie plekken bij. Ik vind het wandelingetje rond Westernieland wel leuk."

Eenrum

R 11: Als er bij het rode kruis wat te doen is dan is ze daar graag. Verder is haar favoriete plek haar hobbykamer thuis.

De respondent die naar **Bedum** (R 6) is verhuisd geeft aan geen favoriete plaatsen te hebben. Mogelijk omdat ze nog niet echt kan aarden in het dorp. Ze heeft het er nog niet naar haar zin. Ook R 14 die naar **Baflo** is verhuisd heeft geen favoriete plaatsen. Dat hij zijn hele sociale leven nog in Westernieland heeft kan hier mee te maken hebben.

Bijlage 7: Artikelen sloop Westernieland

Bewoners zijn tegen de sloop in opstand gekomen en hebben meerdere malen de krant weten te halen. In deze bijlage zijn twee van deze artikelen weergegeven. Beide artikelen komen uit het Dagblad van het Noorden en zijn geschreven in februari 2006. De sloop is lang uitgesteld maar in 2010 zijn de huizen daadwerkelijk gesloopt.

Bewoners van sloophuizen peinzen niet over verhuizen

Door Mick van Wely

WESTERNIELAND ■ De sloop van zestien huizen heeft in een stad misschien weinig impact. In een dorp van driehonderd inwoners komt het wel keihard aan. In Westernieland wil de woningstichting Wierden en Borgen drie blokken woningen plat gooien. De bewoners verzetten zich met hand en tand.

Een forse delegatie PvdA'ers kwam de bewoners van de zestien met sloop bedreigde woningen aan de Addingalaan zaterdag bijstaan. Naast de volledige fractie uit de gemeenteraad van De Marne waren er de kamerleden Harm Evert Waalkens en Joanneke Kruijssen en vier statenleden. Het bezoek was een zogenaamde 'terugkomdag'. In september vorig jaar waren de kamerleden in Westernieland in het kader van de Meer Rood op Straat-dagen van de PvdA. Ook toen praatten ze met de bewoners van de Addingalaan.

Volkomen verrast waren de bewoners van de Addingalaan toen ze een jaar geleden een brief in de bus kregen van de woningstichting. Die kondigde aan de huizen te gaan slopen. De woningen zouden te oud zijn en toe aan vervanging. "Onzin", zegt voorzitter Willem Limberger (59) van het

De bewoners van de Addingalaan in Westernieland krijgen steun van de PvdA in de Tweede Kamer: parlementariër Harm Evert Waalkens spreekt de verontruste maar vastberaden bewoners toe.

Foto: DvH/Ane Marie Kamp

actiecomité van de Addingalaan, dat zich verzet tegen de sloop. "De huizen hoeven nog niet gesloopt te worden. Renovatie is wel nodig maar plat gooien gaat te ver."

Limberger is vooral geïrriteerd over de in zijn ogen slechte communicatie van de

woningstichting. "We zijn nooit bij het plan van Wierden en Borgen betrokken geweest. We hebben het maar te slikken." Limberger vreest voor het uiteenvallen van de hechte samenhang in de straat tussen de bewoners. "De onderlinge band is sterk. Als er ge-

sloopt wordt dan zouden we anderhalf jaar elders moeten wonen voordat er nieuwe woningen zijn. Dat zou desastreus zijn voor de sociale contacten."

Wierden en Borgen was bij het bezoek van de PvdA-bonzen niet aanwezig. De woning-

stichting heeft wel toegezegd aanwezig te zullen zijn bij een gesprek met de bewoners maandagavond. Limberger en de overige bewoners zijn niet van plan om zich bij de wens van de woningstichting neer te leggen. Ze willen hoe dan ook de sloop voorkomen.

'Eerst bouwen, dan slopen in Westernieland'

WESTERNIELAND ■ Woningbouwvereniging Wierden en Borgen wil eerst acht of negen nieuwe huurwoningen bouwen aan de Heidemastraat, voordat begonnen wordt met de sloop van achttien huizen aan de Addingalaan. Dat plan ontvouwd de woningstichting gisteravond in het dorps-

huis in Westernieland. Dat betekent iets meer duidelijkheid voor de bewoners van de inmiddels behoorlijk vervallen jaren vijftig-woningen.

Al twee jaar lang is hen niet duidelijk of de huizen gesloopt worden of mogelijk toch gerenoveerd. Die laatste optie kunnen ze echter verge-

ten. "We steken geen geld meer in deze oude huurhuizen", zegt directeur Rinze Kramer van de woningstichting.

De nieuwe huizen zullen wel duurder worden dan de huidige. "De huizen in de Addingalaan kosten driehonderd euro per maand, de nieuwe zullen toch wel boven de

vierhonderd euro gaan kosten. Voor mensen die zijn aangewezen op woontoeslag maakt dat geen verschil, want zij zullen de verhoging vergoed krijgen. Mensen die geen recht hebben op huurtoeslag gaan wel meer betalen."

In principe zullen dus de bewoners van negen van de acht-

tien te slopen woningen in een nieuwe huurwoning terecht kunnen. "Met vijf bewoners hebben we een tijdelijk huurcontract dus die zullen sowieso hun woning kwijt raken", zegt Kramer. "Op de plek van de te slopen woningen willen we twee-onder-een-kapwoningen gaan bouwen." (DvN)

Tevreden bewoners van de Addingastraat in Westernieland, van links naar rechts B. van de Wier, Willem Limberger en Geale de Vries. "Wij hoeven hier niet zo nodig weg."

Foto: Jan Willem van Vliet

'Sloop betekent het einde van een dorpsgemeenschap'

Door Robert de Roo

WESTERNIELAND ■ De kozijnen hebben tochtgaten en bij het verlaten van je woning kan je met je trui aan een roestige spijker blijven hangen. Ideaal is dat niet, maar de bewoners zijn niet eens zo ontevreden over hun woning aan de Addingastraat.

"Je kan hier tot aan de Wad-

denzee kijken en in welke woonwijk kun je kippen houden achter je huis? Sinds een jaar of zes vormt een deel van de bewoners een hechte groep. "We hebben hier zeven verenigingen en als de huizen plat gaan en de mensen moeten elders heen, dan slopen ze ook een dorpsgemeenschap", vertelt bewoner Willem Limberger (59).

"Wij hoeven hier niet zo nodig weg. De huizen worden voor het merendeel bewoond door alleenstaanden of hooguit twee mensen en met wat aanpassingen voldoen de woningen nog heel best. We zijn vooral bang dat die hechte groep die we zijn uit elkaar getrokken wordt en dan is het uit met de doordeweekse sjoel-, kaart- en badmintonavondjes.

En dat zou toch erg jammer zijn."

Ook Geale en Karolien de Vries vinden het de afgelopen jaren een stuk gezelliger geworden in hun straat. "We wonen hier ruim twintig jaar en het is hier ruim en rustig." Wat ze minder vinden is de voortdurende onzekerheid over het wel of niet slopen van hun huis en het gebrek aan on-

derhoud. "Van de cv-ketel hebben ze niet eens meer onderdelen en die van ons is laatst voorzien van badgeiseronderdelen", zegt De Vries. "En van die onzekerheid wordt je geestelijk natuurlijk niet vrolijk. Het heeft dan ook geen zin om zelf nog geld in je huis te steken. Ik hoef de tuin toch niet op orde te houden als de boel toch plat gaat?"

Bijlage 8: Tips voor Wierden en Borgen

Aan de respondenten is gevraagd of ze tips wilden geven in het geval Wierden en Borgen in de toekomst een soortgelijk sloopproject moet uitvoeren. Onderstaand zijn deze tips, samen met de tips die reeds in het rapport zijn vermeld, te lezen.

1. Informeer huurders zo snel mogelijk over de sloopplannen

Het tijdig informeren van de huurders heeft meerdere voordelen. Ten eerste kan er veel onzekerheid en stress bij de huurders worden voorkomen. Ten tweede kan hiermee worden voorkomen dat huurders grote uitgaven aan het huis doen. Hieruit voortvloeiend kan veel ergernis en verontwaardiging richting de woningbouwcorporatie worden voorkomen. R 1: *“Nee maar dat was wel even zuur. Net nieuwe gordijnen. Helemaal leuk geveerd. En dan krijg je die brief. Verdorie zei ik tegen mijn vriend. Hebben we net geld in die babykamer gestopt.”*

2. Houd het sloopproces zo kort mogelijk

Belangrijk is dus om, zodra er sloopplannen zijn, de huurders hier van op de hoogte te stellen. Vervolgens is het belangrijk om het sloopproces zo kort mogelijk te houden om leegstand en verloedering te voorkomen.

3. Onderhoud de huizen zolang er nog geen aankondiging van sloop is

Zodra er geen onderhoud meer wordt gepleegd begint de onzekerheid bij huurders over hoe lang ze er nog zullen wonen. Krijgen de huurders al jaren voordat de huizen daadwerkelijk gesloopt worden door dat er sloopplannen zijn dan is er risico op leegstand en slecht onderhouden huizen waardoor verloedering op kan treden. Ook zal het wooncomfort voor de bewoners die er nog wonen verminderen. R 13: V: *“We konden het wel merken want onze buurman was ook al een jaar eerder weg en aan die kant werd natuurlijk niet meer gestookt. Als er dan niet meer gestookt wordt. De hele winter door... Het comfort wordt dan ook steeds minder.”*

4. Duidelijk zijn in de data van sloop

Het is belangrijk voor huurders om te weten waar ze aan toe zijn. De onzekerheid werd als erg stressvol ervaren.

5. Individuele hulp

Per huishouden moet bekeken worden in hoeverre individuele hulp op prijs gesteld wordt. Dit kan gaan om extra uitleg of simpelweg de mogelijkheid om er met iemand over te praten. Om met herhuisvesting om te kunnen gaan is het belangrijk dat huurders het gevoel hebben betrokken te zijn bij het proces. Bijeenkomsten bieden dit niet voor iedereen. Ook daarom is persoonlijk aandacht gewenst. R 12: *“Voor de oudere mensen had het misschien wel iets duidelijker gemogen. Misschien hadden ze daar wat meer in kunnen voorzien. Dat ze wat persoonlijk misschien bij de mensen langs waren gegaan. Of even de brief brengen en dan uitleg erbij geven want zo groot is het blok niet.”*

Over persoonlijke en individuele hulp brengen de huurders tip 6,7 en 8 naar voren:

6. Persoonlijke aanhef boven brieven

Het werd als storend ervaren dat niet boven alle brieven de naam van de huurder was vermeld maar dat er staat aan de bewoners. Dit werd de ene keer wel gedaan en de andere keer niet. Dit werd als erg onpersoonlijk ervaren. Het advies is dan ook om consequent de naam van de huurder boven de brief te vermelden om ergernis en frustratie te voorkomen. R 8: *“Dat vonden wij.. dat heb ik ook altijd heel erg gevonden. De brieven waren altijd gericht aan de bewoners. Terwijl ze best wel wisten wie er woonden.”*

7. Het aanbieden van passende woningen. Luisteren naar de wensen van de huurder.

R 5: *“Ja dat wel. Wat dat betreft had het beter gekund dat ze eh, eh een beetje meer eh nou ja passend. Een passende woning en niet dat ze allerlei dingen aanslepen dat je denkt van nou..”*

8. Begeleiding

Een huurder geeft aan dat een eventuele verhuisbegeleiding goed zou zijn. Hiermee wordt bedoeld dat indien gewenst iemand van Wierden en Borgen een aantal uren/dag komt om te helpen met allerlei ‘simpele’ klusjes. Dit kan gaan om het ophangen van lampen en gordijnen of bijvoorbeeld het aansluiten van de tv. Sommige mensen kunnen dit niet en hebben niemand die ze kan helpen. Ze moeten dan voor allerlei dingen mensen inhuren waar ook weer veel kosten aan verbonden zijn.

9. Breng in kaart welke huizen in de toekomst gesloopt gaan worden

Eén van de huurders heeft meegemaakt dat het huis waar hij naar toe verhuisd is ook weer gesloopt zou gaan worden. Hij kreeg te horen dat het gesloopt werd of hij moest het kopen. Het advies is om in kaart te brengen welke huizen in de toekomst gesloopt gaan worden. Zodra mensen een andere woning toegewezen krijgen kan dit document geraadpleegd worden om herhaling te voorkomen.

R 10: *“En toen kreeg ik na een jaar te horen van ja we gaan het verkopen of slopen. Ja, dus toen ging ik het nieuwe traject in en daar was ik helemaal niet blij mee want ik had een nog mooier plekje gevonden met een nog mooiere tuin, een vrijstaand huis. Ja, en mijn situatie was financieel maar de vraag of ik het rond zou krijgen en dan wordt je eigenlijk weer voor de keuze gesteld zo van ja je bent nu 6 jaar met dat andere huis bezig geweest en nu ga je het volgende traject weer in. Waar moet ik dan heen?”*

10. Bewust zijn dat je mensen uit hun woonomgeving haalt.

Het is belangrijk om bewust te zijn wat het slopen van een huis betekent voor mensen. Het gaat niet alleen om het huis maar bijvoorbeeld ook om de omgeving en de sociale contacten die ze verliezen.

R 10: *“Heel duidelijk zijn in je informatie maar ook bewust zijn dat je mensen uit hun huis haalt. Uit hun woonomgeving. Kijk ik ben relatief nieuw in deze wijk. Er zaten daar ook mensen die eh er al 25 jaar woonden. En als je er een hele lange periode woont. Je haalt alles weg he? Je haalt de buurt weg, het straatje. Er is ook niets voor teruggekomen. Ja een paar nieuwbouwwoningen.”*

11. Nazorg

Hierin verschillen de huurders van mening. De één was erg tevreden met de hulp in het nieuwe huis terwijl de ander als tip geeft dat de nazorg beter moet. R 7: *“Ik moet wel zeggen ze hebben veel voor ons gedaan. We waren wel tevreden. Omdat die woning uitgeleefd was. Ze hebben heel wat voor ons gedaan.”*

R 6: *“Nou ik heb toen het contract al getekend en eh... ja toen kwam ik hier toch nog dingen tegen die ik wel veranderd zou willen hebben en daar werd niets meer aan gedaan. Dat had ik maar voor die tijd moeten zeggen. Ja dan.. beetje jammer. Beetje gemiste kansen. Ik heb hier bijvoorbeeld heel weinig stopcontacten. Dus ik heb gevraagd of er wel stopcontacten geplaatst konden worden. Nee, dat kon dan niet. Dat had ik maar moeten zeggen voordat ik het contract had getekend.”*

12. De hoogte van de vergoeding.

Verschillende respondenten geven aan dat met het leggen van laminaat, het op maat laten maken van gordijnen, verven e.d. het geld er snel doorheen is. Twee personen noemen specifiek de hoogte van de vergoeding. Deze huurders geven aan dat als ze ergens voor langere tijd gaan wonen spullen van kwaliteit willen kopen. Iemand geeft aan dat je nu gedwongen wordt naar Ikea of Formido te gaan en dat, hoewel het leuke spullen zijn, dit niet geschikt is voor de lange termijn. R 10: *“Het is niet meer van deze tijd die bedragen en als je nog ergens wil gaan wonen, wil je ook goede kwaliteit weer hebben en dat kan gewoon niet van dat geld. Dus je wordt eigenlijk gedwongen je spaargeld op te*

maken omdat Wierden en Borgen vindt dat je moet verhuizen en als je verhuisd moet je het ook goed doen toch?"

13. Houd huurders op de hoogte van de nieuwbouw

Een huurder heeft aangegeven dat ze eventueel wel terug wil naar de van Iperensingel in Leens maar dat ze er nooit meer wat van hoort. Advies is om huurders die aan hebben gegeven eventueel terug te willen af en toe een update te geven van de stand van zaken.

14. Investeren in de speeltuin in Westernieland

Volgens de bewoners in Westernieland is de belofte gedaan dat bij het bouwen van de nieuwe huizen ook een nieuwe speeltuin zou komen. Volgens de huurders draagt Wierden en Borgen 1000 euro bij maar de kosten van de speeltuin zijn vele malen hoger. Dat Wierden en Borgen weinig bijdraagt vinden ze geen positieve boodschap voor de andere fondsen die ze aanschrijven. De tip is om, indien mogelijk, na te gaan of hier meer hulp bij geboden kan worden.